

**RĪGAS TEHNISKĀ UNIVERSITĀTE**  
Inženierekonomikas un vadības fakultāte  
Būvuzņēmējdarbības un nekustamā īpašuma ekonomikas institūts

**RIGA TECHNICAL UNIVERSITY**  
Faculty of Engineering Economics and Management  
Institute of the Civil Engineering and Real Estate Economics

**Alise VĪTOLA**

Doktora studiju programmas “Vadībzinātne un ekonomika” doktorante  
Student of the doctoral programme “Management and Economics”

**INSTITŪCIJU SOCIALEKONOMISKĀS IETEKMES  
NOVĒRTĒŠANA**

**Promocijas darba kopsavilkums**

**AN EVALUATION OF THE SOCIOECONOMIC  
IMPACT OF INSTITUTIONS**

**Summary of the Doctoral Thesis**

Nozare: vadībzinātne  
Apakšnozare: sabiedrības vadība

Section: Management  
Subsection: Public Management

Zinātniskais vadītājs/Scientific Supervisor  
*Dr. oec.* profesore/ Professor  
**M. ŠENFELDE**

**RTU Izdevniecība / RTU Press  
Rīga 2016**

Vītola A. Institūciju sociālekonomikās ietekmes novērtēšana. Promocijas darba kopsavilkums. – R.: RTU Izdevniecība, 2016. – 71 lpp.

Vitola A. An Evaluation of the Socioeconomic Impact of Institutions. Summary of the Doctoral Thesis. – R.: RTU Press, 2016. – 71 p.

Iespiests saskaņā ar Inženierekonomikas un vadības fakultātes un nekustamā īpašuma ekonomikas institūta 2016. gada 3. oktobra lēmumu, protokols Nr. 22500-2/5

Printed according to the Decision of the Institute of the Civil Engineering and Real Estate Economics of the Faculty of Engineering Economics and Management as of 3 October 2016, Minutes No. 22500-2/5.



Darbs izstrādāts ar Eiropas Sociālā fonda atbalstu projektā “Atbalsts RTU doktora studiju īstenošanai”.

This work has been supported by the European Social Fund within the project “Support for the implementation of doctoral studies at Riga Technical University”.

ISBN 978-9934-10-876-1

**PROMOCIJAS DARBS  
IZVIRZĪTS EKONOMIKAS DOKTORA GRĀDA IEGŪŠANAI  
RĪGAS TEHNISKAJĀ UNIVERSITĀTĒ**

Promocijas darbs ekonomikas doktora grāda iegūšanai tiek publiski aizstāvēts 2016. gada 9. decembrī plkst.14.00 Rīgas Tehniskās universitātes Inženierekonomikas un vadības fakultātē, Kalnciema ielā 6, 309. auditorijā.

**OFICIĀLIE RECENZENTI**

Profesore *Dr. oec. Elīna Gaile-Sarkane*  
Rīgas Tehniskā universitāte

Profesore *Dr. oec. Dzintra Atstāja*  
Banku Augstskola

Profesors *Dr. oec. Bronius Neverauskas*  
Kauņas Tehnoloģiskā universitāte, Lietuva

**APSTIPRINĀJUMS**

Apstiprinu, ka esmu izstrādājusi šo promocijas darbu, kas iesniegts izskatīšanai Rīgas Tehniskajā universitātē ekonomikas doktora zinātniskā grāda iegūšanai. Promocijas darbs zinātniskā grāda iegūšanai nav iesniegts nevienā citā universitātē.

Alise Vītola .....(Paraksts)

Datums: .....

Promocijas darbs ir uzrakstīts latviešu valodā, tajā ir ievads, trīs nodaļas, secinājumi un priekšlikumi, literatūras saraksts, deviņi pielikumi, 34 tabulas un 25 attēli, kopā 153 lappuses. Literatūras sarakstā ir 118 nosaukumi.

**DOCTORAL THESIS  
PROPOSED TO RIGA TECHNICAL UNIVERSITY FOR THE PROMOTION  
TO THE SCIENTIFIC DEGREE OF DOCTOR OF ECONOMICS**

To be granted the scientific degree of Doctor of Economics, the present Doctoral Thesis will be defended at a public session on 9<sup>th</sup> December, 2016 14:00 at the Faculty of Engineering Economics and Management of Riga Technical University, 6 Kalnciema Street, Room 309.

**OFFICIAL REVIEWERS**

Professor, *Dr. oec.* Elīna Gaile-Sarkane  
Riga Technical University

Professor, *Dr. oec.* Dzintra Atstāja  
BA School of Business and Finance

Professor, *Dr. oec.* Bronius Neverauskas  
Kaunas University of Technology, Lithuania

**DECLARATION OF ACADEMIC INTEGRITY**

I hereby declare that the Doctoral Thesis submitted for the review to Riga Technical University for the promotion to the scientific degree of Doctor of Economics is my own and does not contain any unacknowledged material from any source. I confirm that this Thesis has not been submitted to any other university for the promotion to other scientific degree.

Alise Vītola: .....

Date: .....

The present Thesis has been written in the Latvian language; it comprises an introduction, three chapters, conclusions and proposals, bibliography and nine appendices. The total volume of the Thesis is 153 pages, it is illustrated by 34 tables and 25 figures. The bibliography lists 118 literary sources.

## SATURA RĀDĪTĀJS / TABLE OF CONTENTS

DARBA VISPĀRĒJS RAKSTUROJUMS .....	6
DARBA GALVENĀS ZINĀTNISKĀS IZSTRĀDNES .....	14
1. INSTITŪCIJU TEORĒTISKIE ASPEKTI UN INSTITUCIONĀLĀ VIDE .....	14
2. INSTITŪCIJU IETEKMES UZ SOCIĀLEKONOMISKIEM PROCESIEM KVANTITATĪVA ANALĪZE.....	17
3. INSTITŪCIJU UN TO PILNVEIDOŠANAS IESPĒJU NOVĒRTĒŠANA.....	20
3.1. Institūciju ietekmes indeksu izstrādes metodika .....	20
3.2. Indeksu aprobācija, izmantojot pasaules attīstīto valstu piemēru .....	21
3.3. Institucionālās vides izvērtēšana Austrumeiropas un Centrāleiropas valstīs .....	22
3.4. Publiskā sektora politikas pilnveidošanas iespējas Latvijā .....	30
SECINĀJUMI UN PRIEKŠLIKUMI.....	31
GENERAL DESCRIPTION OF THE THESIS .....	37
MAIN SCIENTIFIC FINDINGS OF THE THESIS.....	46
1. THEORETICAL ASPECTS OF INSTITUTIONS AND INSTITUTIONAL ENVIRONMENT .....	46
2. THE IMPACT OF INSTITUTION ON THE SOCIOECONOMIC DEVELOPMENT .....	48
3. THE INDEXES FOR THE EVALUATION OF THE IMPACT OF INSTITUTIONS .....	52
3.1. Methodology of the Institution Indexes .....	52
3.2. Calculation of Indexes in the World's Developed Countries.....	53
3.3. Evaluation of the Institutional Environment in Eastern and Central European Countries.....	55
CONCLUSIONS AND PROPOSALS .....	63
LITERATŪRAS UN AVOTU SARKSTS / LITERATURE AND SOURCES .....	70

## DARBA VISPĀRĒJS RAKSTUROJUMS

Diskusija par ekonomiskās attīstības priekšnosacījumiem un veicinošajiem faktoriem nezaudē savu aktualitāti. Pēdējos gadu desmitos ekonomiskā doma ir atgriezusies pie sociālo un nemateriālo faktoru nozīmes ekonomiskajā attīstībā, izmantojot tādus jēdzienus kā institūcijas, ieradumi, vērtības, sociālā infrastruktūra, sociālais kapitāls u. c. Tieši šie faktori būtiski ietekmē sekmīgu sabiedrības un ekonomikas funkcionēšanu.

Promocijas darba autore pētījumā balstās uz jaunās institucionālās ekonomikas pamatnostādnēm, kas analizē institūcijas kā nozīmīgu ekonomiskās attīstības atšķirību iemeslu, aprakstot tās kā sociālos, politiskos un kultūras procesos veidojušos normatīvo regulējumu, uzskatus un uzvedības normas, kas veicina vai ierobežo sociālekonomisko attīstību. Kā rakstījis britu ekonomists Ronalds Harijs Kouzs (1910-2013), 1991. gada Nobela prēmijas ekonomikā laureāts, “lai veidotu ekonomisko politiku, jāstrādā ar institūcijām.” [5].

Pētījumi norāda uz attīstības valstīs un postsociālisma valstīs pastāvošo institūciju neatbilstību tirgus ekonomikas apstākļiem, apliecinot nepieciešamību veikt padziļinātus pētījumus par institūciju lomu sociālekonomiskās attīstības procesos, pētot attīstības un postsociālisma valstu institūcijas un to pārmaiņas. Pētījumos vairākkārt uzsvērta unikālā Austrumeiropas un Centrāleiropas valstu modernizācijas un sociālo pārmaiņu pieredze un ieteikts veikt padziļinātus pētījumus ne vien par ekonomisko un politisko institūciju pārņemšanu, bet arī skatīt sabiedrības vērtību pārmaiņas, tādējādi atzīstot kultūras un vēsturisko apstākļu nozīmi un lomu pārmaiņu procesos [3, 19, 21, 27].

Turklāt vēsturiskā pieredze liecina, ka valstis var palikt mazattīstītas, neskatoties uz to, ka pastāv nepieciešamie priekšnoteikumi to attīstībai, jo to institūcijas ir palikušas nemainīgas un pagātnes pieredze ne vienmēr var palīdzēt risināt mūsdienu problēmas. Institūciju atšķirību dēļ arī nav iespējams radīt universālu sociālekonomiskās attīstības modeli, kas būtu veiksmīgi īstenojams jebkurā valstī. Tādēļ institūciju novērtējumi ir sevišķi svarīgi valstīm, kas cenšas pārņemt attīstītāku valstu pieredzi valstu modernizēšanai, piemēram, Eiropas Savienības jaunajām dalībvalstīm, kas pārņem ne tikai Eiropas Savienības dalībvalstīs izstrādāto likumdošanu, bet arī lēnākā tempā – uzvedības normas un vērtības, kas ir piemērotākas modernās ekonomiskās un politiskās sistēmas funkcionēšanai.

Lai novērtētu institūcijas, plaši tiek izmantota virkne dažādu rādītāju – sintētiski indeksi, kas novērtē likuma varas ievērošanu, likumdošanas kvalitāti, publiskās pārvaldes efektivitāti, kā arī vienkāršāki rādītāji, tādi kā uzticēšanās līmenis publiskajai varai un līdzcilvēkiem, motivācijas līmenis u. c. Taču nepastāv sistēma, kas, izmantojot nelielu skaitu rādītāju, sniegtu iespēju kompleksi novērtēt reģiona vai valsts institūcijas un to pilnveidošanas iespējas. Liels skaits dažādu rādītāju, kas tiek izmantoti institūciju novērtēšanai, rada ne vien sabiedrības, bet arī publiskā un privātā sektora lēmumu pieņēmēju neizpratni. Tā rezultātā būtiska informācija par institūcijām tiek vērtēta vienīgi šaurā profesionālu lokā, nesasniedzot plašāku sabiedrību. Politisko lēmumu pieņēmējiem trūkst instrumentu, lai iegūtu skaidru un viegli uztveramu informāciju par institūcijām, kas pastāv attiecīgajā valstī vai reģionā. Arī privātajiem investoriem ir būtiski iegūt pārskatāmu informāciju par sabiedrībā valdošajām vērtībām un pārvaldības kultūru, jo šie aspekti ir ļoti būtiska uzņēmējdarbības vides sastāvdaļa un tie jāņem vērā, sākot vai attīstot biznesu.

Turklāt ekonomistu veiktie pētījumi lielākoties fokusējas uz pārvaldības novērtējumu, skatot politiskās un ekonomiskās institūcijas. Iztrūkst kvantitatīvas analīzes par vērtību institūciju ietekmi uz valsts ekonomiskās attīstības līmeni, lai gan vairāki ekonomisti vērš uzmanību, ka sabiedrībā valdošajām vērtībām varētu būt pat nozīmīgāka lomā ekonomikas funkcionēšanā nekā oficiālā ceļā radītai likumdošanai [22]. Pasaules vērtību apsekojums gan apliecinā, ka augstāk attīstītajās valstīs dominē racionālās un pašizpausmes vērtības pretstatā tradicionālajām un izdzīvošanas vērtībām, kas dominē mazāk attīstītos reģionos [15]. Taču iztrūkst kvantitatīvu izvērtējumu par vērtību institūciju un sociālekonomiskās attīstības procesu cēloņsakarībām. Arī pētnieki, kas ir analizējuši institūciju veidošanos, galvenokārt fokusējas uz valsts politikas ietekmi uz noteiktu institūciju veidošanos, nevis vērtību institūciju ietekmi uz sociālekonomisko attīstību.

**Promocijas darba mērķis** ir izstrādāt metodiku institūciju un to ietekmes uz sociālekonomiskiem procesiem kvantitatīvai novērtēšanai, kā arī sniegt priekšlikumus institucionālās vides uzlabošanai Latvijā un citās Austrumeiropas un Centrāleiropas valstīs.

### **Mērķa sasniegšanai izvirzītie uzdevumi**

1. Izanalizēt institūcijas jēdziena būtību un institūciju sociālekonomiskās ietekmes teorētiskos aspektus.

2. Izveidot institūcijas jēdziena konceptuālo ietvaru un veikt kvantitatīvu institūciju sociālekonomiskās ietekmes novērtējumu pasaules mērogā.
3. Izstrādāt institūciju un to pilnveidošanas iespēju novērtēšanas metodiku.
4. Veikt institūciju un to pilnveidošanas iespēju analīzi pasaules attīstītajās valstīs.
5. Veikt padziļinātu institūciju un to pilnveidošanas iespēju analīzi Austrumeiropas un Centrāleiropas valstīs, sniedzot priekšlikumus institucionālās vides uzlabošanai.
6. Sniegt rekomendācijas publiskā sektora politikas pilnveidošanai institucionālās vides uzlabošanai Latvijā un citās Austrumeiropas un Centrāleiropas valstīs.

**Pētījuma objekts** ir institucionālā vide.

**Pētījuma priekšmets** ir institūciju ietekme uz valsts sociālekonomisko attīstību.

**Hipotēze** – institūcijas var būtiski ietekmēt valsts sociālekonomisko attīstību, savukārt publiskā sektora politika var sekmēt institucionālās vides pilnveidošanu.

#### **Aizstāvēšanai izvirzītās tēzes**

- Valstī pastāvošās ekonomiskās, politiskās un vērtību institūcijas ietekmē valsts sociālekonomisko attīstību, ņemot vērā arī citus izaugsmi veicinošus faktorus, tai skaitā ekonomikas atvērtību un starptautiskās tirdzniecības īpatsvaru IKP, kā arī izglītības un investīciju līmeni.
- Publiskā sektora politikai ir ietekme uz valsts institucionālās vides veidošanos, jo sevišķi attiecībā uz pārvaldības kvalitāti, iedzīvotāju savstarpējo uzticēšanos un iniciatīvu, kas ir būtiskas institūcijas ekonomiskās aktivitātes veicināšanai.
- Veicot institūciju un to pilnveidošanas iespēju novērtēšanu, ir iespējams identificēt tās institūcijas, kas veicina vai kavē valsts sociālekonomisko attīstību, kā arī noteikt tās publiskā sektora politikas, kas veicina vai kavē institucionālās vides uzlabošanos.

Promocijas darba izstrādē ir izmantotas vispārpieņemtās ekonomikas zinātnes kvantitatīvās un kvalitatīvās pētījuma metodes, tai skaitā dokumentu analīze, aptauja, aprakstošā statistika, faktoru analīze, korelācijas un regresijas analīze, induktīvi deduktīvās datu analīzes metodes. Pētījuma rezultātu apstrādei un analīzei izmantotas *Microsoft Excel* un *SPSS (Statistical Package for the Social Sciences)* programmas.

Pētījuma teorētisko un metodoloģisko pamatu veido Latvijā un ārvalstīs publicēto zinātnisko rakstu, monogrāfiju, pētījumu ziņojumu, konferenču materiālu,

attīstības plānošanas dokumentu, interneta resursu, ekspertu viedokļu, kā arī autores veikto pētījumu analīze un secinājumi.

Darba teorētisko un metodoloģisko bāzi veido ārvalstu autoru – D. Ašemoglu (*D. Acemoglu*), R. L. De la Portas (*R. L. Porta*), S. Djakova (*S. Djakov*), Dž. I. Džonsa (*C. I. Jones*), S. Džonsona (*S Johnson*), E. Gleizera (*E. Glaeser*), R. Ingelhārta (*R. Inglehart*), F. Lopeza de Silanes (*F. Lopez-de-Silanes*), D. C. Norta (*D. C. North*), D. Rodrika (*D. Rodrik*), A. Submariana (*A. Subramanian*), A. Šleifera (*A. Shleifer*), F. Trebī (*F. Trebbi*), C. Velcela (*C. Welzel*), O. Ī. Viljamsona (*O. E. Williamson*) – un Latvijas autoru – A. Saukas, A. Cimdiņas, I. Raubiško, J. Rozenvalda, A. Magidenko, V. Jansona un K. Kozlovska – teorētiskās un praktiskās atziņas.

Darba informatīvo bāzi veido zinātniskā literatūra, starptautiskās publikācijas, metodiskā literatūra, pētījumu ziņojumi un publikācijas. Darba empīriskais pamats ir Pasaules Bankas, *EUROSTAT*, *OECD* un Pasaules vērtību apsekojuma asociācijas publicētā informācija un statistisko datu apkopojums.

Pētījuma ierobežojumi – ierobežotā statistikas datu pieejamība noteica analīzei izvēlēto laika periodu no 1993. līdz 2014. gadam, kā arī institūcijas, publiskā sektora politiku un sociālekonomiskos procesus raksturojošo rādītāju izvēli.

### **Promocijas darba zinātniskā novitāte**

1. Izstrādāta un aprobēta publiskā sektora politikas, institūciju un sociālekonomiskās attīstības procesu mijiedarbības novērtēšanā lietojamo rādītāju sistēma.
2. Izstrādāta un aprobēta institūciju un to pilnveidošanas iespēju novērtēšanas metodika, kas ietver institūciju indeksu (t. sk. vērtību apakšindeksu un pārvaldības apakšindeksu) institucionālo faktoru novērtēšanai un institūciju iespēju indeksu institucionālās vides pilnveidošanas iespēju novērtēšanai.
3. Izstrādāta un aprobēta institūciju un institūciju iespēju analīzes matrica.
4. Noteikts institūciju un to pilnveidošanas iespēju līmenis valstīs, kuru attīstību virza inovācijas, un valstīs, kas atrodas pārejas fāzē uz šo stadiju.
5. Noteiktas sociālekonomisko attīstību veicinošās un kavējošās institūcijas un publiskā sektora politikas, kas ietekmē institūciju veidošanos Centrāleiropas un Austrumeiropas valstīs.

Pētījuma aprobācija veikta, apspriežot pētījuma rezultātus zinātniskās diskusijās Latvijā, Lietuvā, Spānijā, Nīderlandē, Norvēģijā, Vācijā, Krievijā, Ukrainā un

Bulgārijā, ko apliecina zinātniskos izdevumos publicētie materiāli un dalība konferencēs un semināros.

Pētījuma rezultāti un pētniecības procesā gūtās prasmes izmantotas, piedaloties RTU finansētajā zinātniskajā projektā “Nacionālās attīstības plānošanas procesa pilnveidošana” (FLPP 2011(26)) 2011. gadā un *INTERREG IVC* pārrobežu sadarbības programmas finansētajā projektā “*Micropol – attālinātā darba centri ārpus metropoli reģioniem*” (1097R4) 2012.–2014. gadā.

Daļa veikto pētījumu rezultātu ir izmantoti RTU studiju kursā “Reģionālās plānošanas un prognozēšanas pamati”, Durbes novada pašvaldības attīstības stratēģijas un attīstības programmas sagatavošanā un Vidzemes reģiona viedās specializācijas virzienu noteikšanā.

Pētījumu rezultāti ir izmantoti arī Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģijas līdz 2030. gadam “Latvija 2030” un Nacionālā attīstības plāna 2014.–2020. gadam sagatavošanā, uzraudzībā un novērtēšanā, tai skaitā sagatavojot Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģijas līdz 2030. gadam un Nacionālā attīstības plāna 2014.–2020. gadam uzraudzības ziņojumu 2015. gadā, strādājot Latvijas Republikas Reģionālās attīstības un pašvaldību lietu ministrijā un Pārresoru koordinācijas centrā.

### **Zinātniskās publikācijas**

Pētījuma rezultāti ir atspoguļoti 14 zinātniskajos rakstos, par promocijas darbu ziņots 13 starptautiskās zinātniskās konferencēs. Promocijas darba autore ir publicējusi rakstus **vispāratzītos recenzējamos zinātniskajos izdevumos**.

1. Vītola, A., Šenfelde, M. The Role of Institutions in Economic Performance. *Business: Theory and Practice*, 2015, 16 (3), pp. 271–279. (SCOPUS).
2. Vītola, A., Šenfelde, M. An Evaluation of the Cross-Sectoral Policy Coordination in Latvia. *Public Policy and Administration*, 2015, 14, 2, pp. 236–249. (SCOPUS).
3. Vītola, A., Šenfelde, M. Evaluation of Institutions in Innovation-driven Economies. In: *Economic Science for Rural Development. No. 40: 16th International Scientific Conference “Economic Science for Rural Development”*, Latvia, Jelgava, 23–24 April, 2015. Jelgava: Latvia University of Agriculture, 2015, pp. 94–103. (Web of Science).
4. Vītola, A., Šenfelde, M. The Role of Institutions in Socio-Economic Development. In: *Business Challenges in the Changing Economic Landscape -*

*Vol. 1. Proceedings of the 14th Eurasia Business and Economics Society Conference, Spain, Barcelona, 23–25 October, 2014.* Cham: Springer International Publishing, 2015, pp. 263–272.

5. Vītola, A., Šenfelde, M. The Role of Institutions in Socio-Economic Development. In: *14th EBES Conference Proceedings*, Spain, Barcelona, 23–25 October, 2014. Barcelona: EBES, 2014, pp. 3206–3215.
6. Vītola, A., Vītola, I. Starpnozaru stratēģiskā plānošana un sociālais kapitāls. *Sabiedrība un kultūra*, 2013, XV, 795.–803. lpp.
7. Vītola A., Šenfelde M. Analysis of Policy Coordination System in Latvia Using Institutional Theory. In: *Proceedings of the 7th International Scientific Conference “Business and Management 2012”*, Lithuania, Vilnius, 10. May, 2012. – pp. 783–790. (Web of Science).
8. Vītola, A., Šenfelde, M. Institutions and Economic Performance. *Economics and Business*. Vol. 22, 2012, pp. 181–188.
9. Vītola A., Šenfelde M. Politikas koordinācija Latvijā: problēmas un risinājumi. No: *Starptautiskās zinātniskās konferences “Eiropas integrācijas sociālā un ekonomiskā dimensija: problēmas, risinājumi, perspektīvas” materiāli. III daļa. Ekonomiskais aspeks*, Latvija, Rīga, 3.–5. novembris, 2012. – 199.–207. lpp.
10. Vītola A., Šenfelde M. Sectoral Policy Coordination and Budget Planning: the Case of Latvia. In: *Макроэкономическое регулирование финансовых потоков страны: теория и практика*. Монография. Киев: Киевский экономический институт менеджмента, 2012. pp. 171.–182. (LC Online Catalog).
11. Vītola, A., Šenfelde, M. Institutional Arrangements of National Development Plan 2007–2013 – Intention, Practice and Future Prospects. *Sustainable Spatial Development*. Vol. 2, 2011, pp. 63–71. ISSN 1691-6174.
12. Vītola, A., Šenfelde, M. The Optimization of National Development Planning System as a Precondition for Competitiveness and Sustainability of National Economy. *Economics and Management*, 2010, 15, pp. 325–331.

#### **Publikācijas citos zinātniskos izdevumos**

1. Vītola, A., Šenfelde, M. Institutions and Industrial Revolution. In: *Economy and Management in the 21st Century – Solutions for Stability and Growth: Conference Papers: Economy and Management in the 21st Century – Solutions*

- for Stability and Growth*, Bulgaria, Svishtov, 8–9 November, 2011. Svishtov: Tsenov Academic Publishing House, 2011, pp. 282–288.
2. Vītola, A., Hermansons, Z. Long Term National Development Indicators for the Measurement of Socio-Economic Development in Latvia. In: *Topical Issues of Suboil Usage: International Forum-Competition of Young Researchers. Part II*, Russia, St. Petersburg, 21–23 April, 2010. St. Petersburg: St. Petersburg State Mining Institute named after G. V. Plekhanov, 2010, pp. 49–51. ISBN 978-5-94211-447-3.

**Promocijas darba rezultātu prezentācijas starptautiskajās zinātniskajās konferencēs**

1. Vītola, A., Šenfelde, M. Evaluation of Institutions in Innovation-Driven Economies. *2015 International Conference “Economic Science for Rural Development”*, Latvia, Jelgava, 23–24 April, 2015.
2. Vītola, A., Šenfelde, M. The Role of Institutions in Socio-economic Development. *14th Eurasia Business and Economics Society Conference*, Spain, Barcelona, 23–25 October, 2014.
3. Vītola, A., Šenfelde, M. Evaluation of Institutions in Innovation-Driven Economies. *55th International Riga Technical University Conference “Scientific Conference on Economics and Entrepreneurship (SCEE’2014)”*, Latvia, Riga, 16 October, 2014.
4. Vītola, A., Šenfelde, M. Institutions and Growth in Factor-driven, Efficiency-driven and Innovation-driven Economies. In: *54th International Riga Technical University Conference “Scientific Conference on Economics and Entrepreneurship (SCEE’2013)”*, Latvia, Riga, 14–15 October, 2013.
5. Vītola, A. Institūciju ietekme uz sociālekonomiskiem procesiem dažādās valsts attīstības stadijās. *Rīgas Stradiņa universitātes 2013. gada zinātniskā konference*, Latvija, Rīga, 21.–22. marts, 2013.
6. Vītola, A., Šenfelde, M. Governance and Socioeconomic Performance. *Riga Technical University 53rd International Scientific Conference: Dedicated to the 150th Anniversary and the 1st Congress of World Engineers and Riga Polytechnical Institute / RTU Alumni*, Latvia, Riga, 11–12 October, 2012.
7. Vītola A., Vītola I. Starpnozaru stratēģiskā plānošana un sociālais kapitāls. *15. starptautiskā zinātniskā konference “Sabiedrība un kultūra: Mainīgais un nemainīgais cikliskumā”*, Latvija, Liepāja, 17.–18. maijs, 2012.

8. Vītola, A., Šenfelde, M. Coordination of Territorial and Sector Planning in Latvia. *Networked Regions and Cities in Times of Fragmentation: Developing Smart, Sustainable and Inclusive Places: Regional Studies Association European Conference* 2012, the Netherlands, Delft, 13–16 May, 2012.
9. Vītola, A., Šenfelde, M. Cross-Sectoral and Multi-Level Policy Coordination in Latvia. *Joint NS-RSA and ESPON-NORBA Scientific Seminar focusing on Nordic and Baltic Regions in a European Development and Policy Context*, Norway, Oslo, 14–15 March, 2012.
10. Vītola A., Šenfelde M. Policy Coordination in Latvia: Problems and Solutions. *Starptautiskā zinātniskā konference “Eiropas integrācijas sociālā un ekonomiskā dimensija: problēmas, risinājumi, perspektīvas”*, Latvia, Daugavpils, 3–5 November, 2011.
11. Vītola, A. Institūcijas un ekonomiskā attīstība. *52. RTU Starptautiskā zinātniskā konference: RTU IEVF Ekonomikas un uzņēmējdarbības zinātniskā konference (SCEE’ 2011)*, Latvija, Rīga, 7. oktobris, 2011.
12. Vītola A., Šenfelde M. Institutional Arrangements of National Development Plan 2007–2013. Intention, Practise and Future Prospects. *3rd International Conference of Riga Technical University Spatial and Regional Development Reserach Centre “Spatial Strategy for Sustainable Development”*, Latvia, Kuldiga, 26–28 April, 2011.
13. Vītola A., Šenfelde M. The Optimization of National Development Planning System as a Precondition for Competitiveness and Sustainability of National Economy. *International Scientific Conference “Economics and Management” 2010*, Latvia, Riga, 22–23 April, 2010.

**Darba apjoms un saturs.** Darba struktūra izriet no izvirzītajiem pētījuma uzdevumiem. Promocijas darbā ir ievads, trīs nodaļas, secinājumi un priekšlikumi. Tā apjoms ir 153 lapaspuses, neskaitot pielikumus. Darbā ir iekļautas 34 tabulas, 25 attēli un deviņi pielikumi, kas paskaidro un ilustrē pētījuma saturu.

Promocijas darba 1. nodaļā veikta institūcijas jēdziena analīze, apskatītas ekonomiskās, politiskās un vērtību institūcijas, kā arī to pilnveidošanas iespējas un piedāvāts konceptuāls ietvars institūciju sociālekonomiskās ietekmes teorētisko aspektu atspoguļošanai.

2. nodaļā izvērtēti iepriekš veiktie kvantitatīvie pētījumi un, izmantojot institūcijas, sociālekonomisko attīstību un publiskā sektora politiku raksturojošus rādītājus, veikts kvantitatīvs institūciju sociālekonomiskās ietekmes novērtējums pasaules mērogā, kā arī analizēta publiskā sektora politikas ietekme uz institucionālās vides veidošanos.

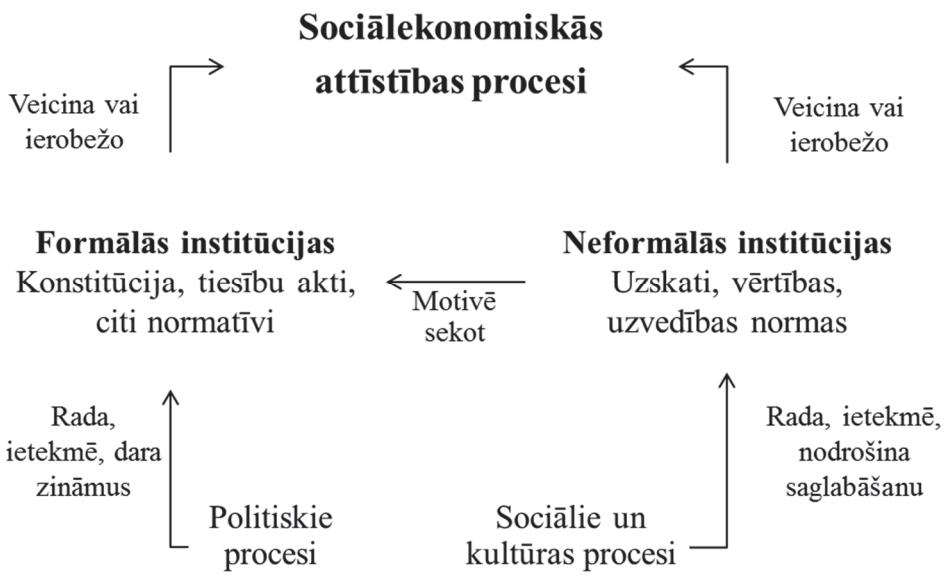
3. nodaļā formulēta un aprobēta institūciju un to pilnveidošanas iespēju novērtēšanas metodika, veicot novērtējumu pasaules attīstītajās valstīs, kā arī sniegtas padziļināts institucionālās vides izvērtējums Austrumeiropas un Centrāleiropas valstīs, nosakot sociālekonomisko attīstību veicinošās un kavējošās institūcijas. Sniegtas rekomendācijas publiskā sektora politikas pilnveidošanai Latvijā un citās Austrumeiropas un Centrāleiropas valstīs, lai veicinātu sociālekonomiskajai attīstībai labvēlīgas institucionālās vides veidošanos.

## **DARBA GALVENĀS ZINĀTNISKĀS IZSTRĀDNES**

### **1. INSTITŪCIJU TEORĒTISKIE ASPEKTI UN INSTITUCIONĀLĀ VIDE**

Ekonomikas teorijā nepastāv vienota institūcijas jēdziena definīcija. Terms veidojies no latīņu valodas vārda “*institutio*”, kas apzīmē rīcības veidu, paražu [17]. Sistematizējot un pilnveidojot analizēto informāciju, darba autore institūcijas definē kā sabiedrībā pieņemtu uzvedības veidu, kas ierobežo indivīda rīcības racionalitāti un ietekmē ekonomisko aģentu rīcību. Institūcijas veidojas ilgtermiņā sociālos, politiskos un kultūras procesos un no paaudzes paaudzē tiek pārnestas ar kultūras un vēsturiskās pieredzes starpniecību. Tādējādi institūcijas ir sabiedrības pieredzes rezultāts ilgstošā laika posmā un pamato kultūrvēsturiskā konteksta nozīmi sociālekonomiskās attīstības procesos. Institūcijas sniedz būtisku ietekmi uz valsts sociālekonomiskās attīstības procesiem, virzot indivīdu uzvedību un tādējādi veidojot dominējošos uzvedības modeļus [9, 10, 11, 20, 23, 24].

Institūcijas jēdziena konceptuālais ietvars ir parādīts 1.1. attēlā.



1.1. attēls. Institūcijas jēdziena konceptuālais ietvars [autores izstrādāts].

Valstīs ar sociālekonomiskai attīstībai labvēlīgām institūcijām ir augstāks sociālekonomiskās attīstības līmenis; tās pilnvērtīgi izmanto tām pieejamo fizisko, dabas un cilvēkkapitālu. Savukārt valstis, kurās izveidojušās sociālekonomiskai attīstībai mazāk labvēlīgas institūcijas, stagnē, lai gan tām ir pieejami attīstībai nepieciešamie resursi, jo institucionālu iemeslu dēļ tie netiek pilnvērtīgi izmantoti.

Turpinot institūcijas jēdziena izpēti, autore institūcijas iedala pēc formas, kādā institūcijas tiek īstenotas – formālajās un neformālajās institūcijās, un pēc jomas, kurās institūcijas darbojas – pārvaldības un vērtību institūcijās. Formālās institūcijas iekļauj normatīvo regulējumu – valsts konstitūciju, tiesību aktus un citus normatīvus, kas veidojušies galvenokārt politiskos procesos. Savukārt neformālās institūcijas aptver sabiedrībā valdošos uzskatus, vērtības un uzvedības normas, kas veidojušies galvenokārt sociālos un kultūras procesos.

Skatot institūciju iedalījumu pēc to darbības jomas, tiek izšķirtas pārvaldības un vērtību institūcijas. Pārvaldību institūcijas ietver valsts veidoto politiku un tās īstenošanu praksē, mijiedarbojoties politikas procesos veidotajam normatīvajam regulējumam ar sociālajos un kultūras procesos veidotajām normām un vērtībām. Pārvaldības institūcijas sīkāk klasificētas ekonomiskajās un politiskajās institūcijās, kas attiecīgi raksturo rīcības ierobežojumus ekonomiskajā un politiskajā vidē.

Ekonomiskās institūcijas nosaka apstākļus darījumu veikšanai tirgū, nodrošinot īpašumtiesību u. c. tiesību ievērošanu un mazinot papildu izmaksas, kas tirgus dalībniekiem rodas, lai iegūtu informāciju par darījuma partneri un tā produktu pirms

darījumu veikšanas un nodrošinātu noslēgto līgumu ievērošanu, kā arī mazinot korupcijas radīto tirgus izkroplojumu. Politiskās institūcijas nosaka politiskās vides stabilitāti, politiskās konkurences apmēru un politiskās elites darbības ierobežojumus, kā arī publiskās pārvaldes politisko neatkarību un profesionalitāti. Ekonomiskās un politiskās institūcijas savstarpēji mijiedarbojas, politiskās varas sadalījumam cieši saistoties ar resursu sadalījumu sabiedrībā [1, 2, 16, 22, 23, 24, 26].

Savukārt vērtību institūcijas ietver sociālajos un kultūras procesos veidojušos uzskatus, normas un vērtības, kas raksturo rīcības ierobežojumus sociālajā vidē [7, 10, 12, 13, 14, 15, 18]. Valstīs, kur ir augstu attīstītas vērtību institūcijas, tirgus dalībnieki aktīvi mijiedarbojas un slēdz darījumus, kā arī politiskajā procesā ir iesaistīta nozīmīga sabiedrības daļa, kas pārstāv ne tikai savas, bet arī plašākas sabiedrības intereses [7, 18, 25].

Lai gan institūcijas veidojas ilgtermiņā sociālos, politiskos un kultūras procesos, to veidošanos ir iespējams ietekmēt ar valsts īstenoto politiku [6, 11, 26]. Sociālekonomiskai attīstībai labvēlīgas institucionālās vides veidošanos sekmē augsts nodarbinātības un izglītības līmenis, kā arī zema ienākumu nevienlīdzība sabiedrībā. Augsts nodarbinātības līmenis veido iekļaujošu, aktīvu sabiedrību, kur ikviens sabiedrības loceklis, kas to vēlas, spēj piedalīties ekonomiskajās, sociālajās un politiskajās aktivitātēs. Augsts izglītības līmenis veicina savstarpēju uzticēšanos, toleranci un atvērtību, kas ir būtiski priekšnosacījumi inovāciju veidošanai. Augstāks cilvēkkapitāla līmenis arī nodrošina, ka ieguvumi no ekonomiskās modernizācijas ir augstāki, tāpēc pastāv lielāka iespēja, ka politiskā elite centīsies modernizēt valsts ekonomiku. Visbeidzot, sabiedrības noslānošanās ierobežošana veicina demokrātisku un atvērtu valsts pārvaldību, kur politiskie lēmumi tiek pieņemti plašas sabiedrības interesēs [1, 4, 8].

Tātad būtiskākā politika, ar kuras palīdzību var ietekmēt institucionālu vidi un to veidojošās institūcijas, ir nodarbinātības politika, veicinot nodarbinātības līmeņa paaugstināšanos un bezdarba līmeņa samazināšanos, izglītības politika, veicinot izglītības līmeņa celšanos, un sociālā politika, mazinot ienākumu nevienlīdzību un nodrošinot līdzvērtīgas iespējas visiem sabiedrības locekļiem.

## **2. INSTITŪCIJU IETEKMES UZ SOCIĀLEKONOMISKIEM PROCESIEM KVANTITATĪVA ANALĪZE**

Lai pārliecinātos par institūciju ietekmi uz valstu sociālekonomisko attīstību, ir svarīgi noteikt rādītājus, kas raksturo ietekmes rezultātu, kā arī veikt tos ietekmējošo faktoru atlasi. Tika veikta faktoru un regresijas analīze, izmantojot SPSS vidi.

Kā pirmā rezultatīvā pazīme izmantots IKP uz vienu iedzīvotāju, kas ir vispārātzīts rādītājs valsts ekonomiskās attīstības līmena noteikšanai un objektīvās labklājības raksturošanai. Kā otrā rezultatīvā pazīme izmantota iedzīvotāju apmierinātība ar dzīvi, kas parāda iedzīvotāju subjektīvo vērtējumu par dzīves kvalitāti.

Savukārt kā ienākumu un dzīves līmeni ietekmējoši faktori pētījumam tika izvēlēti rādītāji, kas raksturo ražošanas faktoru “kapitāls” un “darbs” kvalitāti, ekonomikas atvērtību, kā arī valstī pastāvošo institūciju ietekmi – ieguldījumi pamatlīdzekļos procentos no IKP, studentu skaits 5. un 6. ISCED līmenī, kas atbilst augstākajai (t. sk. koledžas līmena) izglītībai, attiecībā pret vecuma grupu piecus gadus pēc vidusskolas beigšanas un valsts eksporta un importa apjoms procentos no IKP.

Universāls institūciju novērtēšanai piemērots rādītājs nepastāv, tāpēc institūciju vides raksturošanai tika izvēlēti Pasaules Bankas apkopotie pasaules pārvaldības indikatori (likuma vara, regulēšanas kvalitāte, korupcijas kontrole, līdzdalība un atbildība, politiskā stabilitāte un pārvaldes efektivitāte) un dati no pasaules vērtību apsekojuma jautājumiem par uzticēšanos, pašiniciatīvu un individuālismu. Nemot vērā faktoru analīzes rezultātus, seši institūcijas raksturojošie rādītāji tika apvienoti vienā pārvaldības institūciju rādītājā, izmantojot aprēķinātos faktoru slodzes koeficientus.

Regresijas analīze tika veikta, sākotnēji izmantojot šādus modeļus:

$$GDP_i = a_1 + a_2 INV_i + a_3 EDU_i + a_4 EXIM_i + a_5 GOV_i + a_6 TRU_i + a_7 INI_i + a_8 AUT_i \quad (2.1.),$$

$$SAT_i = a_1 + a_2 INV_i + a_3 EDU_i + a_4 EXIM_i + a_5 GOV_i + a_6 TRU_i + a_7 INI_i + a_8 AUT_i \quad (2.2.),$$

kur  $GDP_i$  – ienākumu rādītājs valstī  $i$ ,

$SAT_i$  – iedzīvotāju apmierinātības ar dzīvi rādītājs valstī  $i$ ,

$INV_i$  – investīciju rādītājs (ieguldījumi pamatlīdzekļos, % no IKP) valstī  $i$ ,

$EDU_i$  – izglītības līmeņa rādītājs (studentu īpatsvars 5. un 6. ISCED līmenī, % no vecuma grupas piecus gadus pēc vidusskolas beigšanas) valstī  $i$ ,

$EXIM_i$  – ekonomiskās integrācijas rādītājs (eksporta un importa apjoms, % no IKP) valstī  $i$ ,

$GOV_i$  – pārvaldības rādītājs (apvieno tādus pārvaldības rādītājus kā līdzdalība un atbildība, politiskā stabilitāte, pārvaldes efektivitāte, likuma vara, regulēšanas kvalitāte un korupcijas kontrole) valstī  $i$ ,

$TRU_i$  – uzticēšanās rādītājs valstī  $i$ ,

$INI_i$  – iniciatīvas rādītājs valstī  $i$ ,

$AUT_i$  – individuālisma rādītājs valstī  $i$ ,

$a_1, \dots, a_n$  – koeficienti.

Veiktā analīze apliecinā, ka institūciju kvalitāte ietekmē sociālekonomiskās attīstības līmeni, ņemot vērā arī citus izaugsmi veicinošus faktorus, tai skaitā iekļaušanos starptautiskajā tirdzniecībā, izglītības un investīciju līmeni. Pārvaldības institūcijas un uzticēšanās pozitīvi ietekmē iedzīvotāju objektīvo labklājību, kas raksturota ar IKP uz vienu iedzīvotāju, savukārt iniciatīva pozitīvi ietekmē iedzīvotāju subjektīvo labklājību, kas raksturota ar iedzīvotāju apmierinātību ar dzīvi.

Attiecīgi darba autore piedāvā izmantot šādus modeļus:

$$GDP_i = 18\,614,9\, GOV_i + 571,3\, TRU_i \quad (2.3.),$$

$t$ -stat	11,088;	12,101
-----------	---------	--------

$Sig.$	0,000;	0,000
--------	--------	-------

$$R^2 = 0,854; DW = 2,242$$

kur  $GDP_i$  – ienākumu rādītājs valstī  $i$ ,

$INV_i$  – investīciju rādītājs (ieguldījumi pamatlīdzekļos, % no IKP) valstī  $i$ ,

$GOV_i$  – pārvaldības rādītājs (apvieno tādus pārvaldības rādītājus kā līdzdalība un atbildība, politiskā stabilitāte, pārvaldes efektivitāte, likuma vara, regulēšanas kvalitāte un korupcijas kontrole) valstī  $i$ ,

$TRU_i$  – uzticēšanās rādītājs valstī  $i$ .

$$SAT_i = 1,277INI_i \quad (2.4.),$$

<i>t-stat</i>	58,167
<i>Sig.</i>	0,000

$R^2 = 0,975; DW = 1,655$

kur  $SAT_i$  – iedzīvotāju apmierinātības ar dzīvi rādītājs valstī  $i$ ,

$INI_i$  – iniciatīvas rādītājs valstī  $i$ .

Lai pārliecinātos, vai ar publiskā sektora palīdzību iespējams ietekmēt institucionālo vidi, tika veikta faktoru un regresijas analīze, izvēloties ierobežotu skaitu institūcijas un publiskā sektora politiku raksturojošus rādītājus. Kā institucionālās vides kvalitāti raksturojošo rādītāji tika izmantoti iepriekšējā nodaļā nodefinētais pārvaldības rādītājs, uzticēšanās rādītājs un iniciatīvas rādītājs, kuriem iepriekš veiktajos aprēķinos uzrādījās statistiski ticama ietekme uz ienākumu līmeni un iedzīvotāju apmierinātību ar dzīvi.

Savukārt kā tos ietekmējošie faktori pētījumam tika izvēlēti rādītāji, kas atspoguļo attiecīgo publiskā sektora politiku: bezdarba līmenis nodarbinātības politikas raksturošanai, studentu skaits 5. un 6. *ISCED* līmenī, kas atbilst augstākajai (t. sk. koledžas līmeņa) izglītībai attiecībā pret vecuma grupu piecus gadus pēc vidusskolas beigšanas izglītības politikas raksturošanai un Džini indekss sociālās politikas raksturošanai.

Veiktā analīze liecina, ka publiskā sektora politikai ir ietekme uz valsts institucionālās vides veidošanos, jo valstīs ar lielāku iedzīvotāju īpatsvaru ar augstāko izglītību caurmērā konstatēta labāka pārvaldības kvalitāte; valstīs, kurās ir zemāka nevienlīdzība, pastāv augstāks uzticēšanās līmenis; valstīs, kurās ir zemāks bezdarbs, caurmērā pastāv augstāks iniciatīvas līmenis. Attiecīgi darba autore piedāvā izmantot šādus modeļus:

$$GOV_i = -0,632 + 0,19 EDU_i \quad (2.5.)$$

<i>t-stat</i>	-3,237;	5,675
<i>Sig.</i>	0,002;	0,000

$R^2 = 0,309; DW = 1,949$

$$TRU_i = 58,536 - 0,860 GINI_i \quad (2.6.)$$

*t-stat*        8,084;        -4,416

*Sig.*        0,000;        0,000

$$R^2 = 0,213; DW = 1,522$$

$$INI_i = 54,737 - 0,420 UNP_i \quad (2.7.)$$

*t-stat*        28,663;        -2,367

*Sig.*        0,000;        0,021

$$R^2 = 0,072; DW = 2,205$$

kur  $GOV_i$  – pārvaldības rādītājs (apvieno tādus pārvaldības rādītājus kā līdzdalība un atbildība, politiskā stabilitāte, pārvaldes efektivitāte, likuma vara, regulēšanas kvalitāte un korupcijas kontrole) valstī  $i$ ,

$TRU_i$  – uzticēšanās rādītājs valstī  $i$ ,

$INI_i$  – iniciatīvas rādītājs valstī  $i$ ,

$EDU_i$  – izglītības līmeņa rādītājs (studentu īpatsvars 5. un 6. ISCED līmenī, % no vecuma grupas piecus gadus pēc vidusskolas beigšanas) valstī  $i$ ,

$GINI_i$  – ienākumu nevienlīdzības rādītājs (Džini indekss) valstī  $i$ ,

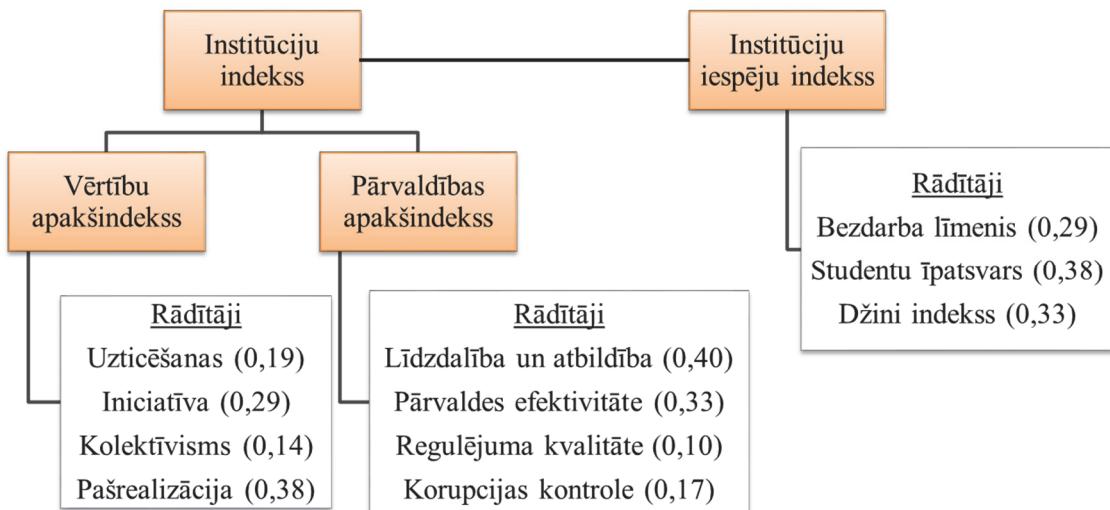
$UNP_i$  – bezdarba rādītājs valstī  $i$ , %.

Tomēr vienādojumu zemie determinācijas koeficienti liek piesardzīgi raudzīties uz iepriekš minētajām sakarībām, tādēļ publiskā sektora ietekmes uz institucionālo vidi analīzei nepieciešami papildu detalizētāki pētījumi.

### **3. INSTITŪCIJU UN TO PILNVEIDOŠANAS IESPĒJU NOVĒRTĒŠANA**

#### **3.1. Institūciju ietekmes indeksu izstrādes metodika**

Lai izprastu, kādām institūcijām ir lielāka nozīme valsts attīstībā, kuras institūcijas to sekmē un kuras bremzē, ir jāizvērtē valstī dominējošās institūcijas. Šāds izvērtējums ļauj pieņemt pamatotus lēmumus par rīcībpolitikām vēlamo institūciju pilnveidošanas veicināšanai. Tādēļ tika izvirzīts mērķis izveidot metodiku, kas dod iespēju izanalizēt valstī pastāvošās institūcijas un to pilnveidošanas iespējas ar publiskā sektora politikas palīdzību.



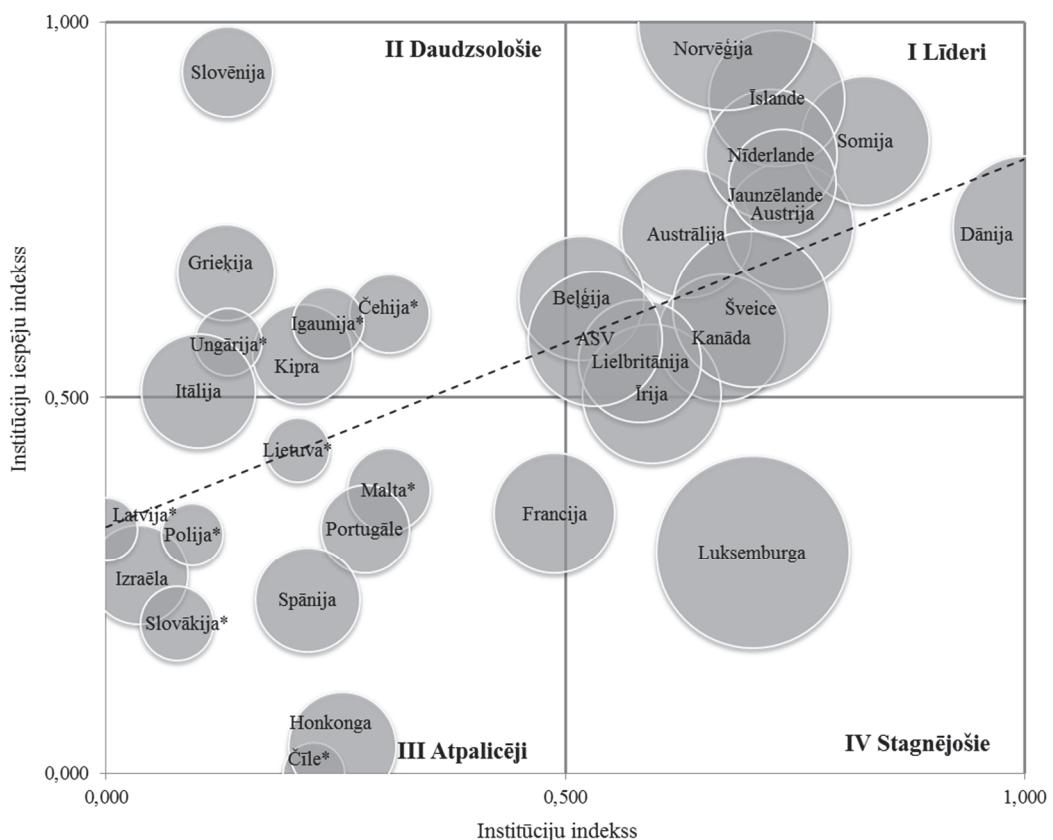
3.1. attēls. Institūciju ietekmes novērtēšanas indeksi [autores izstrādāts].

Institūciju novērtēšanai autore piedāvā izveidot divus indeksus (sk. 3.1. attēlu). Institūciju indekss raksturo valstī pastāvošās institūcijas un vienotā rādītājā apvieno sabiedrībā pastāvošās vērtības un pārvaldības institūciju kvalitāti. Institūciju kvalitāti spēj ietekmēt publiskā sektora politika, veicinot izglītību un nodarbinātību, mazinot ienākumu nevienlīdzību un tādā veidā radot labvēlīgāku vidi sociālekonominiskajai attīstībai, tāpēc autore ir izstrādājusi arī institūciju iespēju indeksu, lai novērtētu, kā valsts izmanto šīs iespējas. Lai noteiktu atsevišķu rādītāju svarus, kas raksturo to būtiskumu, tika izmantota pāru salīdzinājuma metode, aptaujājot 17 jomas ekspertus no akadēmiskā un nevalstiskā sektora.

Indeksi veidoti, veicot datu *min-max* normalizāciju un izsakot rādītājus skalā no 0 līdz 1. Līdz ar to indeksu vērtība būs robežās no 0 līdz 1. Šāda metode izmantota, jo ar to iegūtie rezultāti ir viegli interpretējami, kā arī rādītāju vērtības ir savā starpā ērti salīdzināmas.

### **3.2. Indeksu aprobatīja, izmantojot pasaules attīstīto valstu piemēru**

Izmantojot izveidotos indeksus, tika veikta valstu, kurās atbilstoši Pasaules ekonomikas foruma klasifikācijai attīstību virza inovācijas, kā arī valstu pārejas fāzē uz šo stadiju (IKP uz iedzīvotāju vismaz 9000 ASV dolāri), institūciju un to pilnveidošanas iespēju analīze. Šīs valstis padziļinātai analīzei izvēlētas tādēļ, ka pārstāv pasaules attīstītākās valstis, to skaitā Latviju, kas klasificēta to valstu vidū, kas atrodas pārejas fāzē uz stadiju, kur attīstību virza inovācijas.



Piezīmes: \* valstis, kas atrodas pārejas fāzē uz stadiju, kur attīstību virza inovācijas; apļa lielums ilustrē valsts sociālekonomiskās attīstības līmeni, kas izteikts kā IKP uz vienu iedzīvotāju.

### 3.2. attēls. Institūciju un institūciju pilnveidošanas iespēju analīze, izmantojot institūciju un institūciju iespēju analīzes matricu [autores izstrādāts].

Izmantotajā valstu izlasē redzamas šādas tendences: valstīs ar augstākiem ienākumiem pastāv sociālekonomiskai attīstībai labvēlīgākas institūcijas, kā arī valstīs ar augstāku institūciju novērtējumu ir lielākas iespējas tās turpmākiem uzlabojumiem un otrādi, kā arī valstīs ar augstāku institūciju līmeni un institūciju attīstības iespējām ir augstāki iedzīvotāju ienākumi (ilustrē trenda līnija).

### 3.3. Institucionālās vides izvērtēšana Austrumeiropas un Centrāleiropas valstīs

Izmantojot iepriekš izstrādāto institūciju analīzes sistēmu, šajā nodaļā veikts padziļināts institūciju izvērtējums izlasē iekļautajām Austrumeiropas un Centrāleiropas jeb postsociālistiskajām valstīm – Igaunija, Latvija, Lietuva, Polija, Slovākija, Ungārija, Čehija un Slovēnija –, izvērtējot šo valstu institūciju vidi un tās pilnveidošanas iespējas veicinošos un kavējošos faktorus. Austrumeiropas un

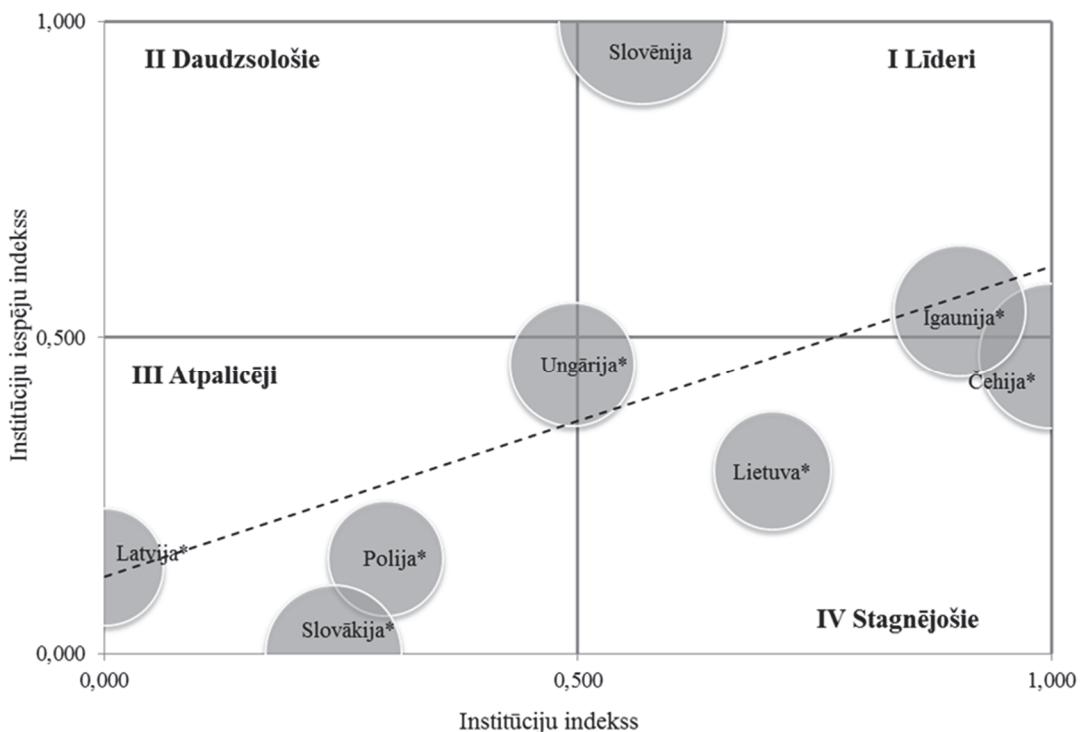
Centrāleiropas valstis padziļinātai analīzei izvēlētas tādēļ, ka tās vieno atrašanās noteiktā ģeopolitiskā reģionā un līdzīgas sociālekonomiskās vides pārmaiņas, pārejot no plānveida ekonomikas uz tirgus ekonomiku. Tomēr jāņem vērā, ka katrai no šīm valstīm ir atšķirīga kultūrvēsturiskā pieredze, ko ietekmējusi šo teritoriju attīstība ilgākā laika periodā.

Šāds izvērtējums ņaus apzināt tās jomas, kurās redzamas lielākās atšķirības, salīdzinot reģiona mazāk attīstītās valstis ar reģiona augstāk attīstītajām valstīm. Šāds izvērtējums ņaus veikt esošās un potenciālās situācijas salīdzinājumu un tādējādi identificēt institūciju un to pilnveidošanas iespēju uzlabošanas potenciālu, kā arī katrā no rādītājiem izvirzīt paraugvalstis, uz kuru sasnietgtajiem rādītājiem pārējām valstīm virzīties.

Līderu vidū (I kvadrantā) atrodas Slovēnija un Igaunija. Slovēnijai ir augstāks par vidējo institūciju vides novērtējums un visaugstākais institūciju iespēju novērtējums. Savukārt Igaunijai ir augsts institūciju vides novērtējums, taču viduvējas iespējas to uzlabot. Šajā kvadrantā redzamajām valstīm jāturpina pilnveidot pastāvošās institūcijas, lai celtu to konkurētspēju, salīdzinot ar citām Eiropas un pasaules valstīm.

Atpalicēju vidū (III kvadrantā) atrodas Latvija, Polija, Slovākija un Ungārija. Šajā kvadrantā izvietoto valstu situācija vērtējama kritiski, jo tajās ir gan zems institūciju novērtējums, gan arī zemas iespējas pastāvošās institūcijas uzlabot, izņemot Ungāriju, kas atrodas tuvu matricas kruspunktam, tādēļ tās rādītāji vērtējami viduvēji. Šajās valstīs nepieciešami uzlabojumi to publiskā sektora politikā, lai tuvotos šīs valstu izlases līderiem un tālākā nākotnē – Eiropas valstu vidējiem rādītājiem.

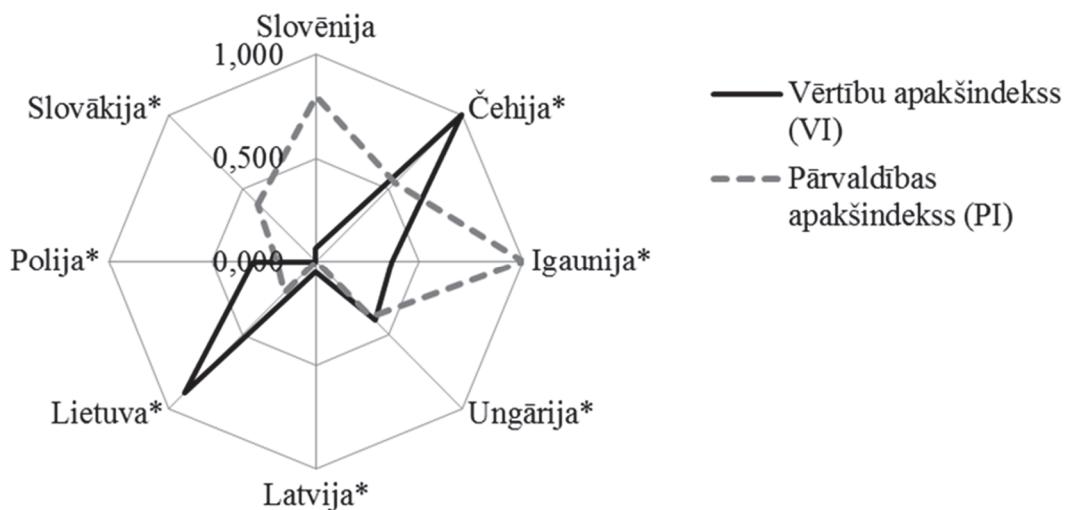
Stagnējošo vidū (IV kvadrantā) atrodas Lietuva un Čehija. Čehijai ir ļoti augsts institūciju novērtējums, taču viduvējs to pilnveidošanas iespēju novērtējums. Savukārt Lietuvai ir augstāks par vidējo institūciju vides novērtējums, taču tā pilnveidošanas iespējas šajā valstī ir zemākas par vidējo. Šajās valstīs nepieciešami uzlabojumi, lai pastāvošo institūciju pilnveidošanā neatpaliktu no šīs valstu izlases līderiem un tuvotos Eiropas valstu vidējiem rādītājiem (sk. 3.3. attēlu).



Piezīmes: \* valstis, kas atrodas pārejas fāzē uz stadiju, kur attīstību virza inovācijas; apļa lielums ilustrē valsts sociālekonomiskās attīstības līmeni, kas izteikts kā IKP uz vienu iedzīvotāju.

**3.3. attēls.** Institūciju un institūciju pilnveidošanas iespēju novērtējums Austrumeiropas un Centrāleiropas valstīs, izmantojot institūciju un institūciju iespēju analīzes matricu [autores izstrādāts].

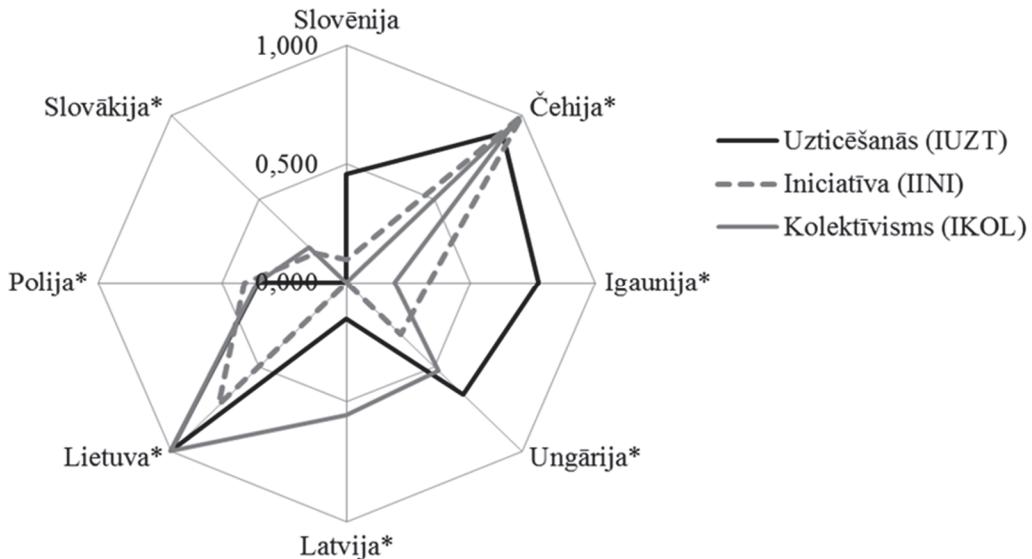
Apskatot institūciju indeksa apakšindeksus – vērtību apakšindeksu un pārvaldības apakšindeksu –, redzams, ka augstākais vērtību novērtējums ir Čehijā, kam seko Lietuva. Viduvējs vērtējums ir Ungārijai, Igaunijai un Polijai. Savukārt zems vērtējums ir Latvijai, Slovākijai un Slovēnijai. Savukārt, novērtējot pārvaldības rādītājus, līdere ir Igaunija, kam seko Slovēnija un Čehija. Viduvējs pārvaldības novērtējums ir Slovākijā un Ungārijā, savukārt zems – Polijā, Lietuvā un Latvijā (sk. 3.4. attēlu).



3.4. attēls. Vērtību un pārvaldības apakšindeksu novērtējums Austrumeiropas un Centrāleiropas valstīs [autores izstrādāts].

Aplūkojot vērtību apakšindeksu veidojošos rādītājus (sk. 3.5. attēlu), kas raksturo uzticēšanos, iniciatīvu, pašrealizācijas vērtību izplatību sabiedrībā (kolektīvisma vērtību izplatība nav iekļauta apakšindeksā, jo šo valstu grupā šāds rādītājs pieejams tikai divām no astoņām valstīm), redzams, ka:

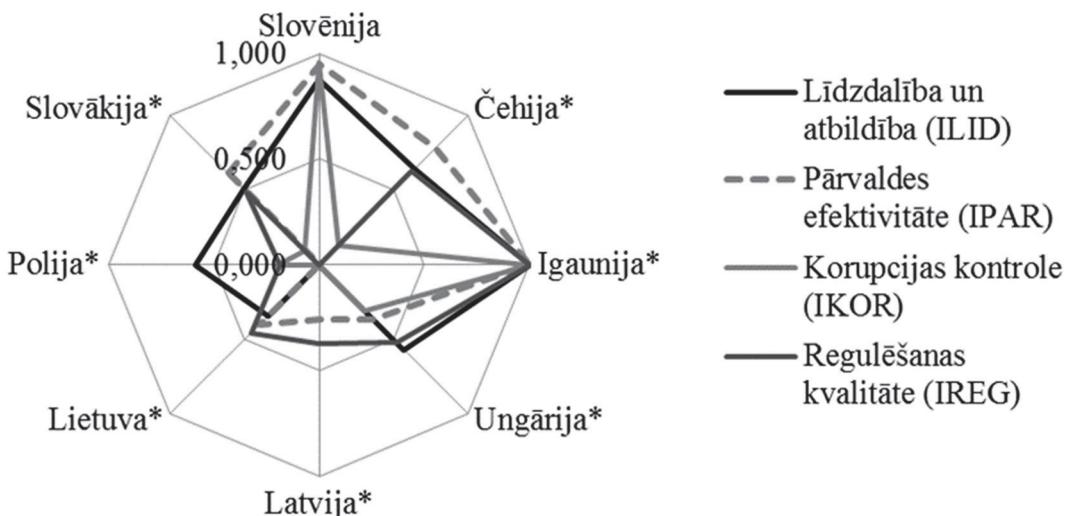
- Čehijas augsto novērtējumu vērtību apakšindeksā rada augsts novērtējums visos trīs rādītājos – uzticēšanās, iniciatīva un kolektīvisms. Lietuvai ir augsts uzticēšanās un kolektīvisma novērtējums, taču viduvējs iniciatīvas novērtējums;
- Ungārijai ir viduvējs uzticēšanās un kolektīvisma vērtību, kā arī iniciatīvas novērtējums. Polijai ir viduvējs iniciatīvas un kolektīvisma novērtējums, savukārt zems uzticēšanās rādītājs. Savukārt Igaunijā ir salīdzinoši augsts uzticēšanās līmenis, taču zems iniciatīvas un kolektīvisma novērtējums. Tāpēc šīm valstīm vidējais novērtējums arī ir viduvējs;
- Slovēnijai ir viduvējs uzticēšanās rādītājs. Savukārt Latvijai ir viduvējs kolektīvisma vērtējums. Tomēr kopējais novērtējums šīm valstīm, kā arī Slovākijai, ir zems.



3.5. attēls. Vērtību apakšindeksu veidojošo rādītāju novērtējums Austrumeiropas un Centrāleiropas valstīs [autores izstrādāts].

Aplūkojot pārvaldības apakšindeksu veidojošos rādītājus (sk. 3.6. attēlu), kas raksturo līdzdalību un atbildību, pārvaldes efektivitāti, korupcijas kontroli un regulēšanas kvalitāti, redzams, ka:

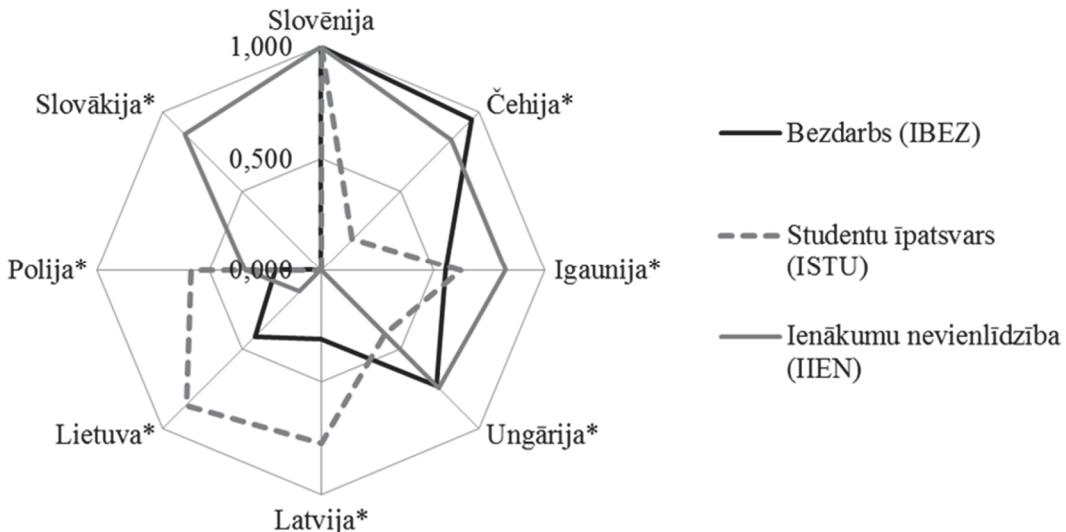
- Igaunijas augsto pārvaldības novērtējumu nosaka visaugstākais vērtējums visos pārvaldības rādītājos. Neskatos uz augstiem rādītājiem citās jomās, Slovēnijai ir zems rādītājs regulēšanas kvalitātē, savukārt Čehijai – ļoti zems korupcijas kontroles rādītājs;
- Slovākijas viduvējo vērtējumu rada viduvējs pārvaldes efektivitātes, regulēšanas kvalitātes un līdzdalības un atbildības novērtējums, savukārt korupcijas kontroles rādītājs šai valstij ir ļoti zems. Savukārt Ungārijai ir viduvēji rādītāji visās kategorijās;
- Latvijas, Lietuvas un Poljas zemo vērtējumu rada zemi rādītāji visās kategorijās, jo sevišķi zems korupcijas kontroles un līdzdalības un atbildības rādītājs Latvijā, zems korupcijas kontroles rādītājs Lietuvā un zems pārvaldes efektivitātes rādītājs Polijā.



3.6. attēls. Pārvaldības apakšindeksu veidojošo rādītāju novērtējums Austrumeiropas un Centrāleiropas valstīs [autores izstrādāts].

Aplūkojot institūciju iespēju indeksu veidojošos rādītājus (sk. 3.6. attēlu), kas raksturo izglītības līmeni, bezdarba līmeni un ienākumu nevienlīdzību, redzams, ka:

- Slovēnijas augsto vērtējumu veido visaugstākais rādītājs visās trīs kategorijās – salīdzinoši zems bezdarbs un ienākumu nevienlīdzība, kā arī salīdzinoši augsts studentu īpatsvars;
- Igaunijai ir salīdzinoši augsts ienākumu nevienlīdzības novērtējums, vērtējums pārējos rādītājos ir viduvējs. Ungārijai visi rādītāji ir viduvēji, īpaši studentu īpatsvars. Lietuvā ir augsts studentu īpatsvars, taču arī ienākumu nevienlīdzība ir augsta. Čehijas viduvējo vērtējumu veido zems studentu īpatsvars pretstatā salīdzinoši zemam bezdarba līmenim un zemai ienākumu nevienlīdzībai. Šīm valstīm kopvērtējums ir viduvējs;
- Slovākijas zemo novērtējumu rada visnelabvēlīgākie studentu īpatsvara un bezdarba rādītāji, lai gan ienākumu nevienlīdzības rādītājs šajā valstī ir zems. Poljas zemo vērtējumu veido augsts bezdarba līmeņa un ienākumu nevienlīdzības vērtējums, lai gan studentu īpatsvars ir viduvējs. Latvijas gadījumā zemu kopējo vērtējumu rada visaugstākā ienākumu nevienlīdzība un visai augsts bezdarbs. Vienlaikus valstī ir augsts studentu īpatsvars, kas kopējo rādītāju ietekmē pozitīvi.



3.7. attēls. Institūciju iespēju indeksu veidojošo rādītāju novērtējums  
Baltijas un Centrāleiropas valstīs [autores izstrādāts].

Promocijas darbā sniegtā detalizēta informācija par katru no izlasē iekļautajām valstīm, norādot veicinošos, neitrālos un kavējošos faktorus sociālekonomiskai attīstībai labvēlīgu institūciju veidošanai, kas ļauj noteikt atšķirības valstu novērtējumam, kā arī sniegt konkrētas rekomendācijas katrai no detalizētajā analīzē apskatītajām valstīm.

3.1. tabula  
Veicinošie un kavējošie faktori institūciju attīstībai Latvijā [autores veidots]

Sfēra	Veicinošs faktors	Neitrāls faktors	Kavējošs faktors
Institūcijas (vērtības)		Kolektīvisms (viduvējs līmenis)	Iniciatīva (zems līmenis) Uzticēšanās (zems līmenis)
Institūcijas (pārvaldība)		Regulēšanas kvalitāte (viduvējs līmenis)	Līdzdalība un atbildība (zems līmenis) Pārvaldes efektivitāte (zems līmenis) Korupcijas kontrole (zems līmenis)
Institūciju attīstības iespējas	Studentu īpatsvars (augsts)		Ienākumu nevienlīdzība (augsta) Bezdarba līmenis (augsts)

Latvijas sociālekonomisko attīstību kavē tādu vērtību kā iniciatīva un uzticēšanās trūkums – to līmenis sabiedrībā ir zems un neveicina ne ienākumu, ne iedzīvotāju apmierinātības ar dzīvi pieaugumu. Arī pārvaldības kvalitāte, salīdzinot ar citām izlasē iekļautām valstīm, ir zema, izņemot regulēšanas kvalitāti, kas novērtēta

viduvēji. Tas atstāj negatīvu ietekmi gan uz iedzīvotāju ienākumu, gan apmierinātības ar dzīvi rādītājiem. Lai gan valstī ir augsts studentu īpatsvars, kavējošie faktori iedarbojas spēcīgāk – par to liecina zems institūciju līmenis. Institūciju attīstības iespēju kontekstā kritiski vērtējama augstā ienākumu nevienlīdzība un salīdzinoši augsts bezdarba līmenis. Augstu ienākumu nevienlīdzība tieši ietekmē uzticēšanos sabiedrībā, kas savukārt sekmē ekonomiskās attīstības līmeņa celšanos. Savukārt augsts bezdarbs mazina iniciatīvu, kas jau šobrīd Latvijā ir pārāk zema un neveicina subjektīvās labklājības vairošanu valstī (sk. 3.1. tabulu).

Nemot vērā veikto valstu novērtējumu, iespējams izveidot shēmu, kā valstīm vienai no otras pārņemt pozitīvo pieredzi sociālekonomiskajai attīstībai labvēlīgu institūciju stiprināšanā:

- Baltijas valstu vidū Lietuva un Latvija varētu pārņemt Igaunijas pieredzi attīstībai labvēlīgu pārvaldes institūciju veidošanā, jo Igaunijai ir visaugstākais pārvaldības vērtējums Baltijas valstu vidū. Latvija un Igaunija varētu arī izvērtēt Lietuvas pieredzi attīstībai labvēlīgu vērtību attīstīšanai sabiedrībā, jo Lietuvai ir visaugstākais vērtību novērtējums Baltijas valstu vidū. Latvijai un Lietuvai ir kopīgs izaicinājums – ienākumu nevienlīdzības mazināšana –, kur tām būtu lietderīgi apzināt Igaunijas, kā arī Centrāleiropas valstu (piemēram, Slovēnijas, Čehijas un Slovākijas) pieredzi;
- pārējo valstu vidū Polija, Ungārija un Slovākija varētu ņemt vērā Slovēnijas pieredzi attīstībai labvēlīgu pārvaldības institūciju veidošanā, savukārt Čehijas pieredzi – vērtību institūciju veidošanā. Arī Čehijas, Slovēnijas un Ungārijas pieredze nodarbinātības veicināšanā un ienākumu nevienlīdzības mazināšanā būtu lietderīga Polijai, kā arī attiecībā uz bezdarba mazināšanu – Slovākijai. Slovēnijas pieredze studentu īpatsvara celšanā būtu lietderīga visām citām valstīm, jo šajā rādītājā Slovēnijai ir visaugstākais novērtējums.

Institūciju veidošanās ir ilgtermiņa process, un to ietekmē kultūrvēsturiskais konteksts. Taču, ņemot vērā šo valstu līdzīgo pieredzi, pārveidojot ekonomiku no plānveida uz tirgus ekonomiku, kā arī atrašanos vienā ģeopolitiskā reģionā, padziļināta izpēte būtu lietderīga un varētu nest konkrētus priekšlikumus analīzē minēto trūkumu novēršanai un stipro pušu attīstīšanai.

### **3.4. Publiskā sektora politikas pilnveidošanas iespējas Latvijā**

Promocijas darbā veiktā pētījuma rezultāti liecina, ka publiskā sektora politikai ir ietekme uz valsts institucionālās vides veidošanos. Lai veidotu publiskā sektora politiku institucionālās vides uzlabošanai, jāapzina valsts institucionālās vides priekšrocības un trūkumi. Īpaša vērība jāvelta uzticēšanās un iniciatīvas līmeņa celšanai Latvijas sabiedrībā. Uzticēšanās veicina efektīvāku valstī pieejamo resursu izmantošanu, jo veicina dalīšanos un apmaiņu ar resursiem, kas zemāka uzticēšanās līmeņa apstākļos ir ierobežota. Turklāt augstāks uzticēšanās līmenis nodrošina ātrāku, lētāku, lielāku apmēra un labākas kvalitātes informācijas un zināšanu apmaiņu. Visbeidzot, subjektīvās labklājības kontekstā augstāks uzticēšanās līmenis mazina trauksmi un veicina integrāciju sabiedrībā un indivīda kā sabiedrības daļas apzināšanos.

Savukārt augstāks iniciatīvas līmenis veicina ekonomisko aktivitāti, jo indivīdi biežāk uzsāk uzņēmējdarbību, aktīvāk iesaistās darījumos, veido jaunus produktus un veic citas ekonomiskas aktivitātēs. Šī institūcija jāņem vērā arī subjektīvās labklājības kontekstā, jo indivīdi ar augstāku pašiniciatīvas līmeni aktīvāk izmanto iespējas gan savu, gan sabiedrības apstākļu uzlabošanai, kas atspoguļojas augstākā dzīves kvalitātes vērtējumā.

Latvijas gadījumā izmaiņas īstenotajā politikā prioritāri saistāmas ar ienākumu nevienlīdzības mazināšanu. Promocijas darbā veiktā analīze apliecinā, ka nevienlīdzības mazināšana ietekmē uzticēšanās līmeņa celšanos sabiedrībā, kas ir būtiska Latvijas institucionālās vides problēma. Zems uzticēšanās līmenis ir cieši saistīts ar augstu ienākumu nevienlīdzību, jo šādos apstākļos indivīdi no dažādām sabiedrības grupām neapzinās sevi kā vienas sabiedrības locekļus, līdz ar to darbojas noteiktu interešu grupu nevis visas sabiedrības interesēs. Pieaugot uzticēšanās līmenim, sekotu pozitīvas izmaiņas arī valsts sociālekonomiskajā attīstībā, palielinot iedzīvotāju ienākumus.

Savukārt bezdarba mazināšana ir būtiska, lai veicinātu iniciatīvas līmeņa pieaugumu Latvijā, tādējādi pastarpināti ceļot iedzīvotāju apmierinātību ar dzīvi. Augsts nodarbinātības līmenis veido iekļaujošu, aktīvu sabiedrību, kur tās locekļi uztur un uzlabo profesionālās un sociālās prasmes. Turpretī ekonomiskā mazaktivitāte noteiktās sabiedrības grupās rada sociālu un ekonomisku izolāciju, ilgtermiņā mazinot šo indivīdu iespējas atgriezties darba tirgū un pilnvērtīgi iekļauties sabiedrībā.

Nemot vērā iepriekš minētās problēmas Latvijas institucionālajā vidē, jāveic pētījumi par iemesliem augstajai ienākumu nevienlīdzībai un jāpiedāvā risinājumi, balstoties ārvalstu pieredzē un vienlaikus nemot vērā Latvijas apstākļus. Jāvērtē līdz šim īstenotā politika (izglītības politika, nodokļu politika, reģionālā politika, sociālā atbalsta politika u.c.) un jāpilnveido esošie atbalsta instrumenti vai arī jāveido jauni. Turklāt, veidojot publiskā sektora politiku, jāapzinās, ka ienākumu nevienlīdzība jāskata ne vien sociālā taisnīguma kontekstā, bet arī sasaistē ar ekonomiskās attīstības politiku – zemāka nevienlīdzība vairo sociālo kapitālu, kas savukārt ir nepieciešams uzņēmējdarbības attīstībai un līdz ar to ienākumu līmeņa celšanai.

## SECINĀJUMI UN PRIEKŠLIKUMI

Promocijas darba izstrādes gaitā ir izdarīti sekojoši **secinājumi**.

1. Institūcijas ir sabiedrībā pieņemts uzvedības veids, kas ierobežo indivīda rīcības rationalitāti. Tās veidojas ilgtermiņā sociālos, politiskos un kultūras procesos un tiek pārnestas no paaudzes paaudzē ar kultūras un vēsturiskās pieredzes starpniecību. Formālās institūcijas iekļauj normatīvo regulējumu – valsts konstitūciju, tiesību aktus un citus normatīvus, kas veidojušies galvenokārt politiskos procesos. Savukārt neformālās institūcijas aptver sabiedrībā valdošos uzskatus, vērtības un uzvedības normas, kas veidojušies galvenokārt sociālos un kultūras procesos.
2. Institūcijas var gan veicināt, gan kavēt sociālekonomisko attīstību, ietekmējot sabiedrībai pieejamā fiziskā, dabas un cilvēkkapitāla izmantošanu:
  - 2.1. valstīs ar sociālekonomiskai attīstībai labvēlīgākām institūcijām ir augstāks attīstības līmenis; tās pilnvērtīgi izmanto tām pieejamo fizisko, dabas un cilvēkkapitālu. Šajās valstīs īstenotā publiskā sektora politika atbalsta un veicina tādu institūciju veidošanos, kas ir labvēlīgas sociālekonomiskajai attīstībai;
  - 2.2. valstis, kurās izveidojušās sociālekonomiskai attīstībai mazāk labvēlīgas institūcijas, stagnē, lai gan tām ir pieejami attīstībai nepieciešamie resursi, jo institucionālu iemeslu dēļ tie netiek pilnvērtīgi izmantoti; šajās valstīs īstenotā publiskā sektora politika neveicina institūciju pārmaiņas, lai sekmētu tādu institūciju veidošanos, kas ir labvēlīgas sociālekonomiskajai attīstībai.

3. Valsts attīstība jāaplūko kā savstarpēji saistīts process, kur nozīme ir ne vien materiāliem, objektīvi novērtējamiem resursiem (cilvēkresursi, infrastruktūra u. c.), bet arī nemateriālām, subjektīvi novērtējamām parādībām kā institūcijas, jo iedzīvotāju uzvedības veids atspoguļojas ekonomiskajās, politiskajās un vērtību institūcijās un nosaka to, cik efektīvi tiek izmantoti sabiedrībai pieejamie resursi.
4. Valstī pastāvošās ekonomiskās, politiskās un vērtību institūcijas ietekmē valsts sociālekonomiskās attīstības līmeni, ņemot vērā arī citus izaugsmi veicinošus faktorus, tai skaitā ekonomikas atvērtības un starptautiskās tirdzniecības īpatsvaru IKP, izglītības un investīciju līmeni:
  - 4.1. pārvaldības institūcijas (raksturotas ar tādiem rādītājiem kā likuma vara, regulēšanas kvalitāte, pārvaldes efektivitāte, līdzdalība un atbildība, korupcijas kontrole un politiskā stabilitāte) un uzticēšanās pozitīvi ietekmē iedzīvotāju objektīvo labklājību, kas raksturota ar IKP uz vienu iedzīvotāju;
  - 4.2. iniciatīva pozitīvi ietekmē iedzīvotāju subjektīvo labklājību, kas raksturota ar iedzīvotāju apmierinātību ar dzīvi.
5. Publiskā sektora politikai ir ietekme uz valsts institucionālās vides veidošanos, jo sevišķi attiecībā uz pārvaldības kvalitāti, iedzīvotāju savstarpējo uzticēšanos un iniciatīvu, kas ir būtiskas institūcijas ekonomiskās aktivitātes veicināšanai:
  - 5.1. valstīs ar augstāku iedzīvotāju īpatsvaru ar augstāko izglītību pastāv augstāka pārvaldības kvalitāte;
  - 5.2. valstīs ar zemāku nevienlīdzību pastāv augstāks uzticēšanās līmenis;
  - 5.3. valstīs ar zemāku bezdarba līmeni pastāv augstāks iniciatīvas līmenis.
6. Lai veiktu institūciju un to pilnveidošanas iespēju salīdzināšanu starp valstīm, izveidota institūciju un to pilnveidošanas iespēju analīzes metodika un izstrādāti, kā arī aprēķināti šādi indeksi: institūciju indekss ar vērtību apakšindeksu un pārvaldības apakšindeksu un institūciju iespēju indekss. Detalizētais institūciju un to pilnveidošanas iespēju analīzei jāapskata arī indeksu veidojošie rādītāji, kas raksturo uzticēšanos, iniciatīvu, pašrealizācijas iespējas un kolektīvismu (veido vērtību apakšindeksu), līdzdalību un atbildību, pārvaldes efektivitāti, korupcijas kontroli un regulēšanas kvalitāti (veido pārvaldības apakšindeksu), kā arī bezdarbu, ienākumu nevienlīdzību un studentu īpatsvaru (veido institūciju iespēju indeksu).
7. Līderi institūciju un institūciju iespēju jomā ir Ziemeļvalstis (Dānija, Norvēģija, Somija, Īlande), atsevišķas Eiropas valstis (Nīderlande, Austrija), kā arī Jaunzēlande un Austrālijā. Tajā pašā laikā daudzās jaunajās Eiropas Savienības

dalībvalstīs (Slovākija, Polija, Latvija un Lietuva), kā arī Eiropas dienvidvalstīs (Spānija, Portugāle un Malta) ir gan zema institūciju kvalitāte, gan arī zemas tās pilnveidošanas iespējas. Šie secinājumi apliecina, ka sociāli un kulturāli faktori ir būtisks kavējošs faktors ekonomikas konvergēncei pasaules attīstīto valstu vidū, kā arī konkrētos ģeopolitiskos reģionos – Eiropas Savienībā un Baltijas jūras reģionā.

8. Valstu, kur attīstību virza inovācijas, grupā iekļautajām valstīm, tai skaitā Latvijai, jāpieliek sevišķa uzmanība sociālekonomisko attīstību veicinošu institūciju (uzticēšanās, iniciatīva, līdzdalība pārvaldības procesos) stiprināšanai, aktīvi izmantojot valsts politiku bezdarba un nevienlīdzības mazināšanā, kā arī izglītības sekmēšanā ar mērķi valsts sociālekonomiskajos procesos iesaistīt pēc iespējās plašāku sabiedrības daļu.
9. Lai gan institūciju kvalitāte kopumā ir augstāka attīstītās valstīs, atšķirības institūciju iespēju novērtējumā veidojošos rādītājos apliecina, ka arī mazāk attīstītās valstis var veikt būtiskus ieguldījumus institūciju uzlabošanā. No detalizēti analizētajām Austrumeiropas un Centrāleiropas valstīm Čehija, Slovēnija un Ungārija uzrāda labus rezultātus bezdarba mazināšanā. Slovēnija, Čehija, Slovākija, Igaunija un Ungārija nodrošina augstu ienākumu vienlīdzību; turklāt Slovēnijā ir zemākais Džini indekss visā Eiropā. Savukārt Slovēnija, Latvija un Lietuva uzrāda labus rezultātus augsta studentu īpatsvara nodrošināšanā. Katrai no šīm valstīm jāizvērtē tās politika un jāmeklē risinājumi tajās jomās, kur publiskā sektora politika neveicina sociālekonomiskai attīstībai labvēlīgu institūciju veidošanos.
10. Latvija institūciju un to pilnveidošanas ziņā būtiski atpaliek no pārējām Austrumeiropas un Centrāleiropas valstīm tādās jomās kā korupcijas kontrole, līdzdalība un atbildība, iniciatīva un uzticēšanās, kā arī ienākumu nevienlīdzība. Augsts novērtējums Latvijai ir studentu īpatsvara ziņā.
11. Hierarhiski augstākie attīstības plānošanas dokumenti – Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģija līdz 2030. gadam un Nacionālais attīstības plāns 2014.–2020. gadam – daļēji ievieš praksē promocijas darbā piedāvāto metodiku institūciju un to pilnveidošanas iespēju novērtēšanai, iekļaujot uzraudzības rādītājus, kas raksturo uzticēšanos, līdzdalību pārvaldības procesos, pārvaldes efektivitāti un korupcijas kontroli, augstāko izglītību ieguvušo īpatsvaru, bezdarba un nodarbinātības līmeni, kā arī ienākumu nevienlīdzības līmeni.

12. Pozitīvi vērtējami sasniegumi Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģijā līdz 2030. gadam un Nacionālajā attīstības plānā 2014.–2020. gadam noteikto rādītāju korupcijas uztveres un valsts pārvaldes darbības efektivitātes novērtēšanai mērķa vērtību sasniegšanā. Sekmīgi notiek arī virzība uz izglītības un nodarbinātības rādītāju mērķa vērtību sasniegšanu. Savukārt piesardzīgi vērtējams nelielais progress nevienlīdzību raksturojošo rādītāju mērķa vērtību sasniegšanā.
13. Latvijā izmaiņas īstenotajā publiskā sektora politikā prioritāri saistāmas ar ienākumu nevienlīdzības mazināšanu, lai sekmētu uzticēšanās pieaugumu sabiedrībā, kam sekotu pozitīvas izmaiņas arī valsts sociālekonomiskajā attīstībā, palielinot iedzīvotāju ienākumus. Savukārt bezdarba mazināšana ir būtiska, lai veicinātu iniciatīvas līmeņa pieaugumu, tādējādi pastarpināti ceļot iedzīvotāju apmierinātību ar dzīvi.

Pamatojoties uz promocijas darbā veiktā pētījuma rezultātiem, promocijas darba autore izvirza **priekšlikumus**.

*Pētniecības iestādēm, starptautiskām organizācijām (Apvienoto Nāciju Organizācijai, Pasaules Bankai, Starptautiskajam Valūtas fondam u. c.), Eiropas Komisijai*

1. Veicot pētījumus par valsts ekonomiskās attīstības procesiem, pētījumos jāintegre institucionālās vides jautājumi. Objektīvus valsts sociālekonomiskās attīstības pamatrādītājus jāskata kontekstā ar sabiedrību raksturojošiem institūciju rādītājiem, jo promocijas darbā veiktā analīze apliecina, ka institucionālā vide ir būtisks sociālekonomiskās attīstības priekšnoteikums un valstis ar sociālekonomiskai attīstībai labvēlīgākām institūcijām sasniedz augstāku attīstības līmeni.
2. Autores izstrādāto institūciju un institūciju iespēju analīzes metodiku, t. sk. institūciju indeksu ar vērtību apakšindeksu un pārvaldības apakšindeksu un institūciju iespēju indeksu, iespējams izmantot starpvalstu salīdzinājumiem, lai noteiktu valsts institūciju līmeni, salīdzinot ar citām valstīm, kā arī novērtētu institūciju virzītas valsts sociālekonomiskās attīstības iespējas noteiktās valstīs vai ģeopolitiskajos reģionos.
3. Uzņēmējdarbības vides pārskatos līdztekus biežāk izmantotiem institūciju rādītājiem kā korupcijas līmenis, pārvaldes efektivitāte un likuma vara iekļaut arī sabiedrības vērtību novērtējuma rādītājus, it īpaši uzticēšanās un iniciatīvas rādītājus, jo šīs institūcijas ietekmē uzņēmējdarbības attīstības iespējas.

4. Izmantot institūciju un to pilnveidošanas iespēju novērtējuma rezultātus globālās attīstības politikas un Eiropas Savienības reģionālās politikas veidošanā, veicinot tādu publiskā sektora politiku īstenošanu, kas sekmē sociālekonomiskajai attīstībai labvēlīgu institūciju veidošanos.
5. Jāturmīna analizēt cēloņsakarības starp institūcijām un sociālekonomiskiem procesiem, sniedzot uz pierādījumiem balstītus priekšlikumus valsts sociālekonomiskās attīstības veicināšanai ar institūciju starpniecību. Pētniekiem arī jāvērtē valsts īstenotās publiskā sektora politikas ietekme uz institūciju veidošanos un jāsniedz priekšlikumi tādu politiku īstenošanai, kas veicina sociālekonomiskajai attīstībai labvēlīgāku institūciju veidošanos.

*Pārresoru koordinācijas centram, nozaru ministrijām, plānošanas reģioniem, pašvaldībām*

6. Publiskā sektora politikas veidotājiem ievērot kompleksu pieeju, valsts attīstības plānošanas sistēmā integrējot mērķus, kas paredz uzlabot ne vien objektīvos un subjektīvos sociālekonomiskās attīstības rādītājus (ienākumi, mūža ilgums un apmierinātība ar dzīvi u. c.), bet arī institūciju rādītājus, tai skaitā hierarhiski augstākajos attīstības plānošanas dokumentos jāiekļauj iniciatīvu raksturojošs rādītājs.
7. Izmantot autores izstrādāto institūciju un institūciju iespēju analīzes metodiku, t. sk. institūciju indeksu ar vērtību apakšindeksu un pārvaldības apakšindeksu un institūciju iespēju indeksu, starpvalstu salīdzinājumiem, lai noteiktu Latvijas institūciju līmeni, salīdzinot ar citām valstīm, kā arī novērtētu institūciju virzītas valsts sociālekonomiskās attīstības iespējas Latvijā.
8. Balstoties uz institūciju un to pilnveidošanas iespēju novērtējumā sniegto informāciju, veikt padziļinātu Latvijā pastāvošo institūciju analīzi, analizējot cēloņsakarības starp institūcijām, sociālekonomiskiem procesiem un publiskā sektora politiku un sniedzot uz pierādījumiem balstītus priekšlikumus tādu politiku īstenošanai, kas veicina sociālekonomiskajai attīstībai labvēlīgāku institūciju veidošanos sabiedrībā.
9. Valsts sociālekonomiskās attīstības novērtējumos un attīstības plānošanas dokumentos integrēt mērķus un sasniedzamos rezultātus, kā arī konkrētu rīcību sociālekonomiskajai attīstībai labvēlīgu institūciju veidošanai.
10. Veikt integrētu starpnozaru politikas plānošanu:

- 10.1. nosakot valsts attīstības stratēģiskos mērķus un pieņemot lēmumus par politiku īstenošanu, valsts sociālekonominiskā attīstība jāskata kā integrēta ekonomisku, sociālu un politisku procesu mijiedarbība, apzinoties, ka uzlabojumi vienā jomā radīs priekšnosacījumus citās jomās;
- 10.2. jāsekmē politikas koordinācija atsevišķās politikas jomās, kas tiek uzskatītas par sevišķi svarīgām valsts attīstībai un kur nepieciešama ciešāka nozaru politiku koordinācija;
- 10.3. jāsniedz atbalsts sociālā kapitāla un neformālo kontaktu veidošanai starp attīstības plānošanā iesaistītajām pusēm, jāveicina uzticēšanos un sadarbību kopīgu politikas mērķu sasniegšanai.

*Pārresoru koordinācijas centram, Finanšu ministrijai, Labklājības ministrijai*

11. Jāveic pētījumi par iemesliem augstajai ienākumu nevienlīdzībai Latvijā un jā piedāvā risinājumi, balstoties ārvalstu pieredzē un vienlaikus nēmot vērā Latvijas apstākļus. Jāvērtē līdz šim īstenoto politiku un instrumentu efektivitāti mērķa sasniegšanā un jā pilnveido esošie atbalsta instrumenti vai jāveido jauni.
12. Jāveic izmaiņas Latvijā īstenotajā politikā ienākumu nevienlīdzības mazināšanai ar mērķi sekmēt uzticēšanos un iniciatīvu sabiedrībā, kam sekotu pozitīvas izmaiņas arī valsts sociālekonominiskajā attīstībā, palielinot gan iedzīvotāju ienākumus, gan arī apmierinātību ar dzīvi.

*Pārresoru koordinācijas centram, Ekonomikas ministrijai, Latvijas pētniecības iestādēm*

13. Lai nodrošinātu iespēju regulāri veikt pētījumus, izmantojot institūciju indeksu ar vērtību un pārvaldības apakšindeksiem, kā arī institūciju iespēju indeksu, jāveic nepieciešamo statistikas datu aktualizācija. Latvija jāiekļauj Eiropas sociālā pētījuma un pasaules vērtību apsekojuma valstu skaitā, nodrošinot valsts budžeta finansējumu.

*Latvijas pētniecības iestādēm, nevalstiskajām organizācijām*

14. Skaidrot sabiedrībai, pētniekim un praktiķiem institūciju nozīmi sociālekonominiskās attīstības procesos. Veicināt institūcijas atspoguļojošu rādītāju iekļaušanu pētījumos, pārskatos un attīstības plānošanas dokumentos, kā arī regulāri novērtēt šo rādītāju sasniegšanas progresu.

## *Mācību iestādēm*

15. Promocijas darba rezultāti izmantojami augstāko mācību iestāžu studiju kurso.

Teorētisko bāzi par institūcijām un to ietekmi uz sociālekonomisko attīstību būtu lietderīgi iekļaut studiju kursā “Starptautiskā konkurence”, skatot institūcijas kā vienu no konkurences faktoriem. Savukārt institūciju un to pilnveidošanas iespēju metodiku varētu detalizēti apskatīt priekšmetā “Reģionālās attīstības plānošana un prognozēšana” pasaules reģionu salīdzināšanai.

## **GENERAL DESCRIPTION OF THE THESIS**

The debate on the preconditions for economic development and its contributing factors is not waning in its topicality. In recent decades, economic thought has turned again to the importance of the social and intangible factors of economic development, focusing on terms such as institutions, habits, values, social infrastructure, social capital, etc. It is emphasized that these factors have a significant impact on successful societal and economic functioning.

The author of the present Doctoral Thesis relies on the new institutional economics guidelines, which analyse institutions as an important reason for differences in economic development, defining ‘institutions’ as normative frameworks, beliefs and norms of the behaviour developed within social, political and cultural processes that enable or constrain socio-economic development processes. As the British economist Ronald Harry Coase (1910–2013), the 1991 Nobel laureate in economics, wrote, “in order to build economic policy, one needs to work with institutions” [5].

Studies indicate the incongruity of the existing institutions in developing and post-socialist countries with market economy conditions, demonstrating the need to conduct in-depth research about the role of institutions in socio-economic development processes by investigating institutions and their transformation in developing and post-socialist countries. Studies have repeatedly emphasized the unique experience of the modernization and social change of Eastern and Central European countries, and have proposed that an in-depth research should be carried out not only on the acquisition of economic and political institutions, but also examining the changes of societal values, recognizing the importance and role of cultural and historical conditions in the process of change [3], [19], [21], [27].

Moreover, historical experience shows that countries may remain underdeveloped despite the fact that the required conditions for their development exist because their institutions have remained unchanged, and past experience cannot always help to solve present-day problems. Therefore, institutional assessments are particularly important for the countries that are trying to take over the experience of more developed countries in country modernization, for example, the European Union's new member states, which are transferring not only the legislation developed in European Union but also, at a slower pace, the norms of behaviour and the values that are more suitable for the functioning of a modern economic and political system.

In order to evaluate institutions, a number of different indicators are widely used: synthetic indexes that measure the rule of law, regulatory quality, the efficiency of public administration, as well as simpler indicators like the level of trust in public authority and society, the level of initiative, etc. Nevertheless, a system which, by using a few indicators, could make it possible to evaluate in a complex manner a region's or a country's institutions and their development potential, does not exist. A large number of different indicators used for the evaluation of institutions creates confusion not only in society but also among public and private sector decision-makers. As a result, relevant information about institutions is being assessed only within a narrow circle of professionals, not reaching the wider public. Political decision-makers lack the tools to get clear and easily understandable information about the institutions that exist in a given country or region. It is also essential for private investors to obtain clear and easily understandable information on societal values and management culture, since these aspects are a very important part of the business environment and need to be taken into account when starting or developing a business.

Moreover, studies carried out by economists are mostly focused on governance assessment, examining political and economic institutions. A quantitative analysis of the impact of values on economic development is missing, although several economists point out that the values dominant in society might have an even more significant role in economic functioning than the legislation made through official channels [22]. For example, the World Values Survey shows that more developed countries are dominated by rational and self-expression values as opposed to traditional and survival values that dominate in less developed regions [15]. However, a quantitative evaluation concerning the causal link between value institutions and the socio-economic development is missing. Also, researchers who have analysed the development of institutions mainly

focus on the impact of public policy on the evolution of certain institutions, rather than on the impact of value institutions on socio-economic development.

**The aim of the Doctoral Thesis** is to develop a methodology for a quantitative evaluation of institutions and their impact on socio-economic development, as well as to give proposals for improving the institutional environment in Latvia and other Eastern and Central European countries.

**The following tasks are proposed for reaching the stated aim:**

- 1) to analyse the essence of the concept ‘institutions’ and the theoretical aspects of institutions’ socio-economic impact;
- 2) to create a conceptual framework for the concept of institutions and to carry out a quantitative global-level evaluation of institutions’ socio-economic impact;
- 3) to create an evaluation methodology for institutions and their improvement potential;
- 4) to carry out an analysis of institutions and their improvement potential in the world’s developed countries;
- 5) to perform an in-depth analysis of institutions and their improvement potential in the Eastern and Central European countries, providing proposals for improving their institutional environment;
- 6) to give recommendations for public policy to improve the institutional environment in Latvia and other Eastern and Central European countries.

**The object of the research** is the institutional environment.

**The subject of the research** is the impact of institutions on a country’s socio-economic development.

**Hypothesis** – institutions can have a significant impact on a country’s socio-economic development, while public policy can facilitate the improvement of the institutional environment.

**Statements put forward for the defence**

- Economic, political and value institutions existing in a country have an impact on the country’s socio-economic development, considering also other factors facilitating the growth, including economic openness and international trade in proportion to the GDP, as well as the level of education and investments.

- Public policy has an impact on the development of a country's institutional environment, especially regarding the quality of governance, trust and initiative, which are important institutions for facilitating the economic activity.
- By carrying out the evaluations of institutions and their improvement potential, it is possible to identify the institutions that promote or obstruct a country's socio-economic development, as well as to determine those public policies that promote or obstruct the improvements of the institutional environment.

In preparing the Thesis, quantitative and qualitative research methods generally accepted in economic science are used, including document analysis, questionnaire, descriptive statistics, factor analysis, correlation and regression analysis, and inductive-deductive methods of data analysis. For processing and analysing research results, the programs Microsoft Excel and SPSS (Statistical Package for the Social Sciences) were used.

The theoretical and methodological basis of the research consists of scientific articles published in Latvia and abroad, monographs, study reports, conference proceedings, policy documents, Internet resources, expert opinions as well as the analysis and conclusions of the research made by the author of this Doctoral Thesis.

The theoretical and methodological base of the present Thesis consists of the theoretical and practical findings of international authors: D. Acemoglu, R.L. Porta, S. Djakov, C.I. Jones, S. Johnson, E. Glaeser, R. Inglehart, F. Lopez-de-Silanes, D.C. North, D. Rodrik, A. Subramanian, A. Shleifer, F. Trebbi, C. Welzel, O.E. Williamson; and Latvian authors: A. Sauka, A. Cimdiņa, I. Raubiško, J. Rozenvalds, A. Magidenko, V. Jansons and K. Kozlovskis.

The informational basis of the Doctoral Thesis consists of scientific literature, international publications, methodological literature, research reports, and publications. The empirical basis of the Thesis is the information and statistical data from the World Bank, EUROSTAT, OECD and the World Value Survey Association.

The limitations of the research: the limited availability of statistical data determined the period chosen for the analysis – from 1993 until 2014 – as well as the choice of indexes describing institutions, public policy, and socio-economic development.

**Scientific novelty of the Doctoral Thesis:**

- 1) development and testing of an indicator system for evaluating the interaction between public policy, institutions and socio-economic development processes;
- 2) development and testing of a methodology for evaluating institutions and their improvement potential, which includes an Institution Index (comprising a Value Subindex and a Governance Subindex) for evaluating institutional factors, and an Institutional Potential Index for evaluating institutional environment improvement opportunities;
- 3) development and testing of an Institution and Institutional Potential Analysis Matrix;
- 4) determination of the level of institutions and their improvement potential in innovation-driven economies and economies that are in the transition phase to this stage;
- 5) determination of the institutions that enable and constrain the socio-economic development and public policies that influence the evolution of institutions in Central and Eastern European countries.

The verification of the research was done by discussing the results of the research in scientific debates in Latvia, Lithuania, Spain, the Netherlands, Norway, Germany, Russia, Ukraine, and Bulgaria, and by publishing the research results in scientific journals and conference proceedings.

The results of the research and the skills acquired during the research process were applied to the scientific project “Optimization of the National Development Planning Process” (FLPP 2011(26)), funded by RTU in 2011, and the project “Micropol – Smart Work Centres in Non-Metropolitan Areas” (1097R4), financed by the INTERREG IVC Interregional Cooperation Programme between 2012–2014.

A part of the research results has been used in the RTU lecture course “The Primer in Regional Planning and Forecasting”, in the creation of a development strategy for the Durbe rural municipality, and in analysing the smart specialization directions of the Vidzeme region in Latvia.

Research results are also used in the drafting, monitoring and evaluation of the Sustainable Development Strategy for Latvia until 2030 “Latvia 2030” and the National Development Plan 2014–2020, including the preparation of the monitoring report in 2015 for the Sustainable Development Strategy for Latvia until 2030 and the National Development Plan for 2014–2020, while the author was working at the Ministry of

Regional Development and Local Government and the Cross-Sector Coordination Centre.

### Scientific publications

The results of the research have been presented in 14 scientific publications, and the reports about the present Doctoral Thesis have been made in 13 international scientific conferences. The author of the Thesis has published articles in the following **generally recognized peer-reviewed scientific publications:**

1. Vītola, A., Šenfelde, M. The Role of Institutions in Economic Performance. *Business: Theory and Practice*, 2015, 16(3), pp. 271–279. (SCOPUS)
2. Vītola, A., Šenfelde, M. An Evaluation of the Cross-Sectoral Policy Coordination in Latvia. *Public Policy and Administration*, 2015, 14, 2, pp. 236–249. (SCOPUS)
3. Vītola, A., Šenfelde, M. Evaluation of Institutions in Innovation-driven Economies. In: *Economic Science for Rural Development*. No. 40: 16th International Scientific Conference “Economic Science for Rural Development”, Latvia, Jelgava, 23–24 April, 2015. Jelgava: Latvia University of Agriculture, 2015, pp. 94–103. (Web of Science)
4. Vītola, A., Šenfelde, M. The Role of Institutions in Socio-Economic Development. In: *Business Challenges in the Changing Economic Landscape – Vol. 1. Proceedings of the 14th Eurasia Business and Economics Society Conference*, Spain, Barcelona, 23–25 October, 2014. Cham: Springer International Publishing, 2015, pp. 263–272.
5. Vītola, A., Šenfelde, M. The Role of Institutions in Socio-Economic Development. In: *14th EBES Conference Proceedings*, Spain, Barcelona, 23–25 October, 2014. Barcelona: EBES, 2014, pp. 3206–3215.
6. Vītola, A., Vītola, I. Starpnozaru stratēģiskā plānošana un sociālais kapitāls. *Sabiedrība un kultūra*, 2013, XV, 795.–803. lpp.
7. Vītola, A., Šenfelde, M. Analysis of Policy Coordination System in Latvia Using Institutional Theory. In: *Proceedings of the 7th International Scientific Conference “Business and Management 2012”*, Lithuania, Vilnius, 10 May, 2012,– pp. 783–790. (Web of Science)
8. Vītola, A., Šenfelde, M. Institutions and Economic Performance. *Economics and Business*, Vol. 22, 2012, pp. 181–188.

9. Vītola, A., Šenfelde, M. Politikas koordinācija Latvijā: problēmas un risinājumi. *Starptautiskās zinātniskās konferences “Eiropas integrācijas sociālā un ekonomiskā dimensija: problēmas, risinājumi, perspektīvas” materiāli. III daļa. Ekonomiskais aspekts*, Latvija, Rīga, 3.-5. novembris, 2011. Daugavpils: Daugavpils Universitātes akadēmiskais apgāds “Saule”, 2012, pp. 199–207.
10. Vītola, A., Šenfelde, M. Sectoral Policy Coordination and Budget Planning: the Case of Latvia. In: *Макроэкономическое регулирование финансовых потоков страны: теория и практика*. Монография. Киев: Киевский экономический институт менеджмента, 2012, pp. 171–182. (LC Online Catalogue)
11. Vītola, A., Šenfelde, M. Institutional Arrangements of National Development Plan 2007–2013 – Intention, Practice and Future Prospects. *Sustainable Spatial Development*, Vol. 2, 2011, pp. 63–71. ISSN 1691-6174
12. Vītola, A., Šenfelde, M. The Optimization of National Development Planning System as a Precondition for Competitiveness and Sustainability of National Economy. *Economics and Management*, 2010, 15, pp. 325–331.

**In other scientific publications:**

1. Vītola, A., Šenfelde, M. Institutions and Industrial Revolution. In: *Economy and Management in the 21st Century – Solutions for Stability and Growth: Conference Papers: Economy and Management in the 21st Century – Solutions for Stability and Growth*, Bulgaria, Svishtov, 8–9 November, 2011. Svishtov: Tsenov Academic Publishing House, 2011, pp. 282–288.
2. Vītola, A., Hermansons, Z. Long-Term National Development Indicators for the Measurement of Socio-Economic Development in Latvia. In: *Topical Issues of Subsoil Usage: International Forum–Competition of Young Researchers. Part II*, Russia, St. Petersburg, 21–23 April, 2010. St. Petersburg: St. Petersburg State Mining Institute named after G.V. Plekhanov, 2010, pp. 49–51. ISBN 978-5-94211-447-3

**The results of the Doctoral Thesis have been presented at the following international scientific conferences:**

3. Vītola, A., Šenfelde, M. Evaluation of Institutions in Innovation-Driven Economies. *2015 International Conference “Economic Science for Rural Development”*, Latvia, Jelgava, 23–24 April, 2015.

1. Vītola, A., Šenfelde, M. The Role of Institutions in Socio-economic Development. *14th Eurasia Business and Economics Society Conference*, Spain, Barcelona, 23–25 October, 2014.
2. Vītola, A., Šenfelde, M. Evaluation of Institutions in Innovation-Driven Economies. *55th International Riga Technical University Conference “Scientific Conference on Economics and Entrepreneurship (SCEE’2014)”, Latvia, Riga, 16 October, 2014.*
3. Vītola, A., Šenfelde, M. Institutions and Growth in Factor-driven, Efficiency-driven and Innovation-driven Economies. In: *54th International Riga Technical University Conference “Scientific Conference on Economics and Entrepreneurship (SCEE’2013)”, Latvia, Riga, 14–15 October, 2013.*
4. Vītola, A. Institūciju ietekme uz sociālekonomiskiem procesiem dažādās valsts attīstības stadijās. *Rīgas Stradiņa universitātes 2013. gada zinātniskā konference*, Latvija, Rīga, 21.–22. marts, 2013.
5. Vītola, A., Šenfelde, M. Governance and Socioeconomic Performance. *Riga Technical University 53rd International Scientific Conference: Dedicated to the 150th Anniversary and the 1st Congress of World Engineers and Riga Polytechnical Institute. RTU Alumni*, Latvia, Riga, 11–12 October, 2012.
6. Vītola, A., Vītola, I. Starpnozaru stratēģiskā plānošana un sociālais kapitāls. *15. starptautiskā zinātniskā konference “Sabiedrība un kultūra: Mainīgais un nemainīgais cikliskumā”*, Latvija, Liepāja, 17.–18. maijs, 2012.
7. Vītola, A., Šenfelde, M. Coordination of Territorial and Sector Planning in Latvia. *Networked Regions and Cities in Times of Fragmentation: Developing Smart, Sustainable and Inclusive Places: Regional Studies Association European Conference 2012*, the Netherlands, Delft, 13–16 May, 2012.
8. Vītola, A., Šenfelde, M. Cross-Sectoral and Multi-Level Policy Coordination in Latvia. *Joint NS-RSA and ESPON-NORBA Scientific Seminar focusing on Nordic and Baltic Regions in a European Development and Policy Context*, Norway, Oslo, 14–15 March, 2012.
9. Vītola, A., Šenfelde, M. Policy Coordination in Latvia: Problems and Solutions. *Starptautiskā zinātniskā konference “Eiropas integrācijas sociālā un ekonomiskā dimensija: problēmas, risinājumi, perspektīvas”*, Latvia, Daugavpils, 3–5 November, 2011.

10. Vītola, A. Institūcijas un ekonomiskā attīstība. 52. RTU Starptautiskā zinātniskā konference: *RTU IEVF Ekonomikas un uzņēmējdarbības zinātniskā konference (SCEE' 2011)*, Latvija, Rīga, 7. oktobris, 2011.
11. Vītola, A., Šenfelde, M. Institutional Arrangements of National Development Plan 2007–2013. Intention, Practise and Future Prospects. *3rd International Conference of Riga Technical University Spatial and Regional Development Reserach Centre “Spatial Strategy for Sustainable Development”*, Latvia, Kuldīga, 26–28 April, 2011.
12. Vītola, A., Šenfelde, M. The Optimization of National Development Planning System as a Precondition for Competitiveness and Sustainability of National Economy. *International Scientific Conference “Economics and Management” 2010*, Latvia, Riga, 22–23 April, 2010.

**The volume and contents of the Doctoral Thesis.** The structure of the Thesis results from the proposed tasks of the research. The Thesis consists of three Chapters and an Introduction, Conclusions, and Suggestions. The volume is 153 pages, excluding Annexes. The Doctoral Thesis includes 34 Tables, 25 Figures, and 9 Annexes, which explain and illustrate the content of the research.

Chapter 1 analyses the concept ‘institution’, examines economic, political and value institutions as well as their improvement potential, and proposes a conceptual framework that illustrates theoretical aspects of the socio-economic impact of institutions.

Chapter 2 analyses the quantitative research carried out previously, provides a quantitative global scale evaluation of the socio-economic impact of institutions by using indicators characterizing the institutions, socio-economic development, and public policy. Furthermore, it also evaluates the impact of public sector policy on the institutional environment.

Chapter 3 defines and tests the evaluation methodology of institutions and their improvement potential by implementing an evaluation of the world’s developed countries. It includes also a thorough evaluation of the institutional environment in Eastern and Central European countries, determining the institutions that enable or constrain the socio-economic development. Recommendations are made for improving the public policy in Latvia and other Eastern and Central European countries in order to promote the development of an institutional environment more beneficial for socio-economic development.

## MAIN SCIENTIFIC FINDINGS OF THE THESIS

### 1. THEORETICAL ASPECTS OF INSTITUTIONS AND INSTITUTIONAL ENVIRONMENT

In economic theory there is no single definition of the concept of institutions. The term comes from the Latin word *institutio*, which describes a type of behaviour or custom [17]. By systematizing and developing the information analysed, the author of the present Thesis **defines institutions as a socially-approved behaviour model that restricts the rationality of the behaviour of an individual and influences the behaviour of economic agents.** Institutions are formed in the long run within social, political and cultural processes, and are transmitted between generations by means of cultural and historical experiences. Accordingly, institutions are the result of the experience of society in the long term and showcase the role of the cultural-historical context in socio-economic development.

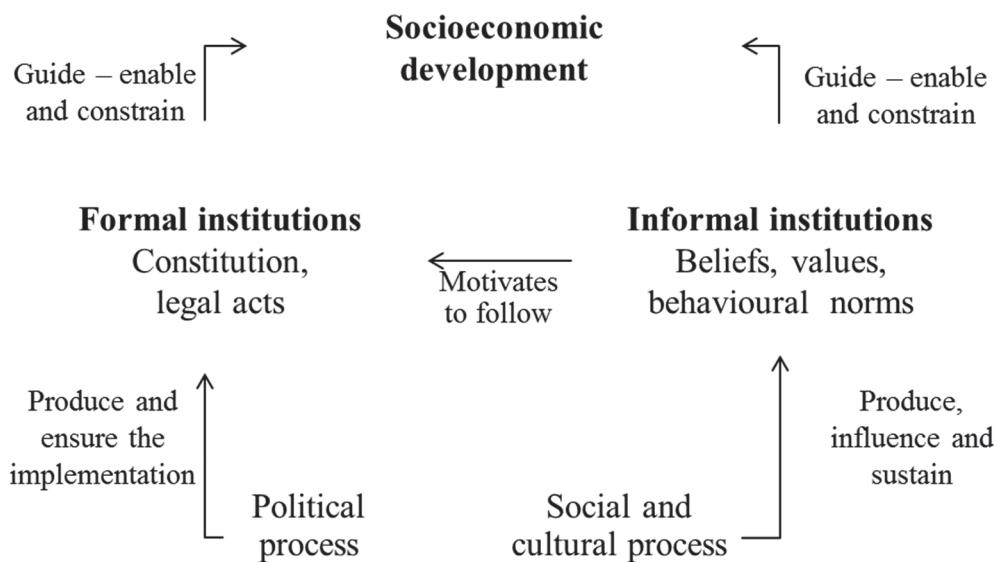


Fig. 1.1. Conceptual framework of the concept of institutions  
[by the author].

Institutions have a significant impact on a country's socio-economic development by directing individual behaviour and thereby creating dominant behavioural models [9]–[11], [20], [23], [24]. Fig. 1.1. shows the conceptual framework of the concept of institutions.

Countries with institutions more favourable for socio-economic development have a higher socio-economic development level; they fully use the available physical,

natural and human capital. By contrast, countries where institutions are less favourable for socio-economic development stagnate, although all the necessary resources for development are available to them; however, due to institutional reasons, these are not being fully used.

Continuing the analysis of the concept of institutions, the author divides institutions according to the form in which institutions are implemented (formal and informal institutions) and according to the field in which institutions operate (governance and value institutions). Formal institutions incorporate a regulatory framework – the state constitution, legal acts, and other regulations that are formed mainly in political processes. Informal institutions include the views prevailing in society, and the values and norms of behaviour that are formed mainly in social and cultural processes.

Regarding the classification of institutions by their scope of activity, governance and value institutions are distinguished. Governance institutions include policymaking and its implementation in practice, the interactions between normative regulation formed in policy processes with norms and values formed in social and cultural processes. Governance institutions are further classified into economic and political institutions, which respectively describe constraints on action in the economic and political environment.

Economic institutions set conditions for transactions in the market, insuring property and other rights, reducing the transaction costs that emerge for market participants in order to gain information about their business partner and their product before making a deal, and ensuring compliance with the contract, as well as decreasing the market distortion caused by corruption. Political institutions determine the stability of the political setting, the amount of political competition and restrictions on the activities of the political elite, as well as the political independence of public administration and its professionalism. Economic and political institutions mutually interact with each other, political power being closely linked to the allocation of the resources in a society [1], [2], [16], [22]–[24], [26].

Furthermore, value institutions include beliefs, norms and values that are shaped in social and cultural processes that characterize constraints on action in a social environment [7], [10], [12]–[15], [18]. In countries where value institutions are highly developed, market participants actively interact and conduct business; also, a

significant part of society is involved in the political process, representing not only their own interest but also that of a wider public [7], [18], [25].

Although institutions are shaped in long-term social, political and cultural processes, their transformation can be influenced by the public policy [6], [11], [26]. The main prerequisites for the creation of an institutional environment favourable to socio-economic development are a high level of employment and education, as well as low income inequality in the society. A high level of employment forms an inclusive, active society, where every member of the society who wants to do so is able to participate in economic, social and political activities. A high level of education promotes mutual trust, tolerance and openness, which are essential prerequisites for the creation of innovations. The higher level of human capital also ensures that the benefits from economic modernization are higher, which is why there is a higher probability that the political elite will try to modernize the country's economy. Finally, a limitation on the stratification of society facilitates a democratic and open public administration, where political decisions are made in the interests of the general public [1], [4], [8].

Hence, the most significant policies which can influence the institutional environment are employment policy that promotes employment growth and reduces the unemployment level, educational policy that promotes a rise in the level of education, and social policy that lowers income inequality and ensures equal opportunities for all members of a society.

## **2. THE IMPACT OF INSTITUTION ON THE SOCIOECONOMIC DEVELOPMENT**

In order to evaluate the impact of institutions on countries' socio-economic performance, it is important to identify indicators that describe the impact, as well as to select the influencing factors. A factor and regression analysis was carried out using the SPSS environment.

As the first result indication, GDP per capita is used, which is a commonly used indicator of the economic development level and an objective characterization of the well-being. As the second result indication, satisfaction with life is used, which shows the population's subjective assessment of the quality of life.

Furthermore, as factors influencing the income and standard of living such indicators were selected to characterize the quality of the factors of production "capital"

and “labour,” the openness of the economy, as well as the impact of existing institutions in the country – gross capital formation as a percentage of GDP, the number of students at the 5<sup>th</sup> and 6<sup>th</sup> ISCED level, which corresponds to the higher (including college) education, as a proportion of the age group five years after finishing secondary school, and the country’s exports and imports as a percentage of GDP.

Since there is no universal indicator suitable for evaluating institutions, World Governance Indicators (rule of law, regulatory quality, control of corruption, voice and accountability, political stability and government effectiveness) compiled by the World Bank, and data from the World Values Survey questions about trust, self-initiative and individualism were chosen for characterizing the institutional environment. Taking into account the results of the factor analysis, six indicators describing the institutions were combined into a single governance institutions index, using calculated factor load coefficients.

**Regression analysis** was carried out, initially using the following models:

$$GDP_i = a_1 + a_2 INV_i + a_3 EDU_i + a_4 EXIM_i + a_5 GOV_i + a_6 TRU_i + a_7 INI_i + a_8 AUT_i \quad (2.1.),$$

$$SAT_i = a_1 + a_2 INV_i + a_3 EDU_i + a_4 EXIM_i + a_5 GOV_i + a_6 TRU_i + a_7 INI_i + a_8 AUT_i \quad (2.2.),$$

where  $GDP_i$  – income indicator in a country  $i$ ;

$SAT_i$  – satisfaction of life indicator in a country  $i$ ;

$INV_i$  – investment indicators (gross capital formation, % from GDP) in a country  $i$ ;

$EDU_i$  – education level indicator (the number of students at the 5<sup>th</sup> and 6<sup>th</sup> ISCED level as a proportion of the age group five years after finishing secondary school) in a country  $i$ ;

$EXIM_i$  – economic integration indicator (exports and imports, % from GDP) in a country  $i$ ;

$GOV_i$  – governance indicator (merges such indicators as the rule of law, regulatory quality, control of corruption, voice and accountability, political stability and government effectiveness) in a country  $i$ ;

$TRU_i$  – trust indicator in a country  $i$ ;

$INI_i$  – initiative indicator in a country  $i$ ;

$AUT_i$  – individualism indicator in a country  $i$ ;

$a_1, \dots, a_n$  – coefficients.

The analysis carried out confirms that the quality of institutions affects the socio-economic development level, taking into account also other factors facilitating the growth, including integration into international trade, education and investment level. Governance institutions and trust positively affect people's objective well-being, which is characterized by the GDP per capita, while initiative positively affects people's subjective well-being, which is characterized by the level of satisfaction with life.

Accordingly, the author of the Thesis proposes the use of the following models:

$$GDP_i = 18\,614.9\,GOV_i + 571.3\,TRU_i \quad (2.3.),$$

<i>t-stat</i>	11.088;	12.101
<i>Sig.</i>	0.000;	0.000

$$R^2 = 0.854; DW = 2.242$$

where  $GDP_i$  – income indicator in a country  $i$ ;

$INV_i$  – investment indicators (gross capital formation, % from GDP) in a country  $i$ ;

$GOV_i$  – governance indicator (merges such indicators as the rule of law, regulatory quality, control of corruption, voice and accountability, political stability and government effectiveness) in a country  $i$ ;

$TRU_i$  – trust indicator in a country  $i$ .

$$SAT_i = 1.277\,INI_i \quad (2.4.),$$

<i>t-stat</i>	58.167	
<i>Sig.</i>	0.000	

$$R^2 = 0.975; DW = 1.655$$

where  $SAT_i$  – satisfaction of life indicator in a country  $i$ ;

$INI_i$  – initiative indicator in a country  $i$ .

In order to find out whether the public sector can influence the institutional environment, a factor and regression analysis also was carried out by selecting a limited number of indicators characterizing the institutions and the public policy. Governance,

trust and initiative indicators, as defined in the previous section, were used as indicators characterizing the quality of the institutional environment. These indicators showed a statistically significant impact on the income level and satisfaction with life in the previous calculations.

Furthermore, a number of public policy indicators were selected as the factors influencing these institutions: the level of unemployment for characterizing the employment policy, the number of students at the 5<sup>th</sup> and 6<sup>th</sup> ISCED level as a proportion of the age group five years after finishing secondary school for characterizing the education policy, and, finally, the Gini coefficient for characterizing the social policy.

The analysis carried out shows that public policy has an impact on the development of the country's institutional environment because countries with a higher proportion of people with higher education are characterized by a higher governance quality; countries with lower inequality have a higher level of trust, and countries with lower unemployment are characterised by a higher level of initiative. Accordingly, the author of the present Doctoral Thesis proposes the use of the following models:

$$GOV_i = -0.632 + 0.19 EDU_i \quad (2.5.)$$

*t-stat*        -3.237;        5.675

*Sig.*            0.002;        0.000

$R^2 = 0.309$ ;  $DW = 1.949$

$$TRU_i = 58.536 - 0.860 GINI_i \quad (2.6.)$$

*t-stat*        8.084;        -4.416

*Sig.*            0.000;        0.000

$R^2 = 0.213$ ;  $DW = 1.522$

$$INI_i = 54.737 - 0.420 UNP_i \quad (2.7.)$$

*t-stat*        28.663;        -2.367

*Sig.*            0.000;        0.021

$R^2 = 0.072$ ;  $DW = 2.205$

where  $GOV_i$  – governance indicator (merges such indicators as the rule of law, regulatory quality, control of corruption, voice and accountability, political stability and government effectiveness) in a country  $i$ ;

$TRU_i$  – trust indicator in a country  $i$ ;

$INI_i$  – initiative indicator in a country  $i$ ;

$EDU_i$  – education level indicator (the number of students at the 5<sup>th</sup> and 6<sup>th</sup> ISCED level as a proportion of the age group five years after finishing secondary school);

$GINI_i$  – income inequality indicator (Gini index) in a country  $i$ ;

$UNP_i$  – unemployment indicator in a country  $i$ , %.

However, the low coefficients of determination of the equations lead one to look at the above relationships with caution, and thus the analysis of the impact of public policy on the institutional environment requires additional, more detailed research.

### **3. THE INDEXES FOR THE EVALUATION OF THE IMPACT OF INSTITUTIONS**

#### **3.1 Methodology of the Institution Indexes**

In order to understand which institutions have a larger role in a country's development, which ones promote it and which slow it down, it is essential to evaluate the dominant institutions in the country. Such an evaluation enables one to make evidence-based decisions on public policies to promote the improvement of the institutional environment. This is why the aim was set to create a methodology for evaluating the institutions existing in a country and their improvement potential with the help of public policy.

For evaluating the institutions, the author developed two indexes (see Fig. 3.1.). The Institution Index describes institutions existing in the country and unites in a single indicator the values and the quality of the governance institutions. Due to the fact that the quality of institutions can be influenced by public policy, promoting education and employment, lowering income inequality and thus creating a better environment for socio-economic development, the author has drawn up an Institutional Potential Index to assess how a country makes use of these opportunities. In order to determine the

weights of the indicators, which describe their importance, a method of pairwise comparison was used by interviewing 17 experts from the academic and non-governmental sector.

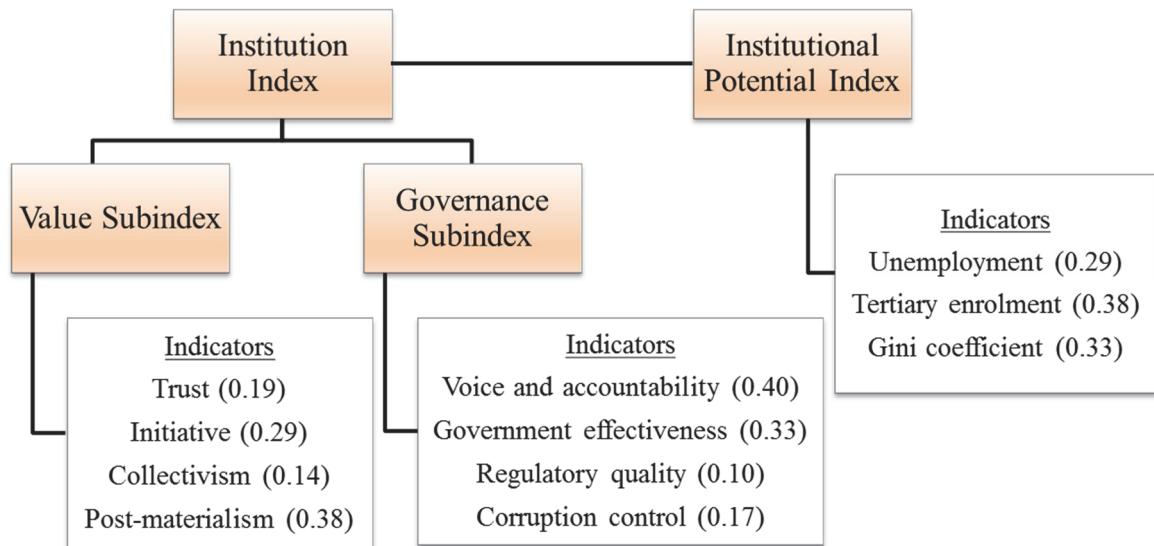


Fig. 3.1. Institution impact evaluation indexes [by the author].

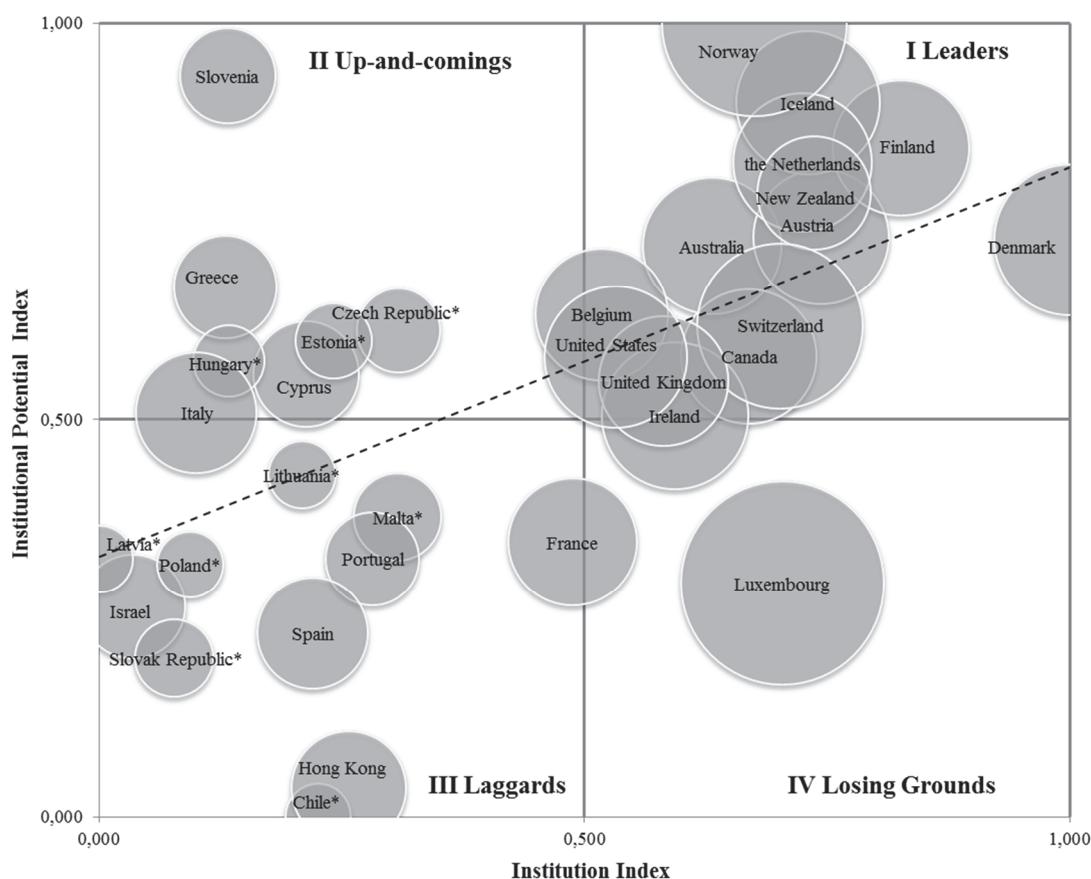
Indices are computed by performing a min-max normalization and expressing indicators in the range of 0 to 1. Thus, the value of indices will be between 0 and 1. This method is used because the results gained by such a method can be easily interpreted, as well as the values of indicators are easily comparable with each other.

### 3.2 Calculation of Indexes in the World's Developed Countries

Using the indexes created, an analysis of institutions and their improvement potential was conducted for countries which, according to the World Economic Forum classification, are innovation-driven, as well as countries which are on the transitional phase to this stage (their GDP per capita is at least 9000 US dollars). These countries were chosen for an in-depth analysis because they represent the world's most developed countries. Latvia was also included, as it is classified as a country in the transition stage to an innovation-driven economy.

In order to compare countries' institutional environments and evaluate their potential for improvement, an **Institution and Institutional Potential Analysis Matrix** was developed. The matrix presents a complex evaluation framework that combines the Institution Index and the Institutional Potential Index. The point of intersection of the matrix axes indicates the average values (0.5 according to the

minimal-maximal normalization method) of the Institution and Institutional Potential indexes. The axes form four quadrants. Depending on a country's location, each country is classified as one of the Leaders, Up-and-comings, Losing grounds or Laggards (see Fig. 3.2.).



Notes: \* marks countries in the transition stage to an innovation-driven economy;  
the size of the bubble illustrates the volume of GDP per capita.

Fig. 3.2. The analysis of institutions and institutional potential by using the Institution and Institutional Potential Analysis Matrix [by the author].

In the selection of chosen countries, the following tendencies are seen: institutions are more socio-economic development-friendly in countries with higher income; also, countries with a higher quality of institutions have better opportunities for further institutional improvement, and vice versa. In general, countries with higher institutional quality and institutional potential have a higher income level (illustrated by the trend line).

### **3.3 Evaluation of the Institutional Environment in Eastern and Central European Countries**

Using the proposed evaluation framework for institutions, an in-depth assessment of the institutions of the post-socialistic Eastern and Central European countries – Estonia, Latvia, Lithuania, Poland, Slovakia, Hungary, the Czech Republic, and Slovenia – is carried out, analysing the institutions and their improvement potential in these countries. Eastern and Central European countries were chosen for detailed analysis because they share a certain geopolitical location and have had similar changes in their socio-economic environment, transitioning from planned economies to market economies. Nevertheless, it needs to be taken into account that each of these countries has different cultural and historical experiences which have influenced the development of these territories over a longer period of time.

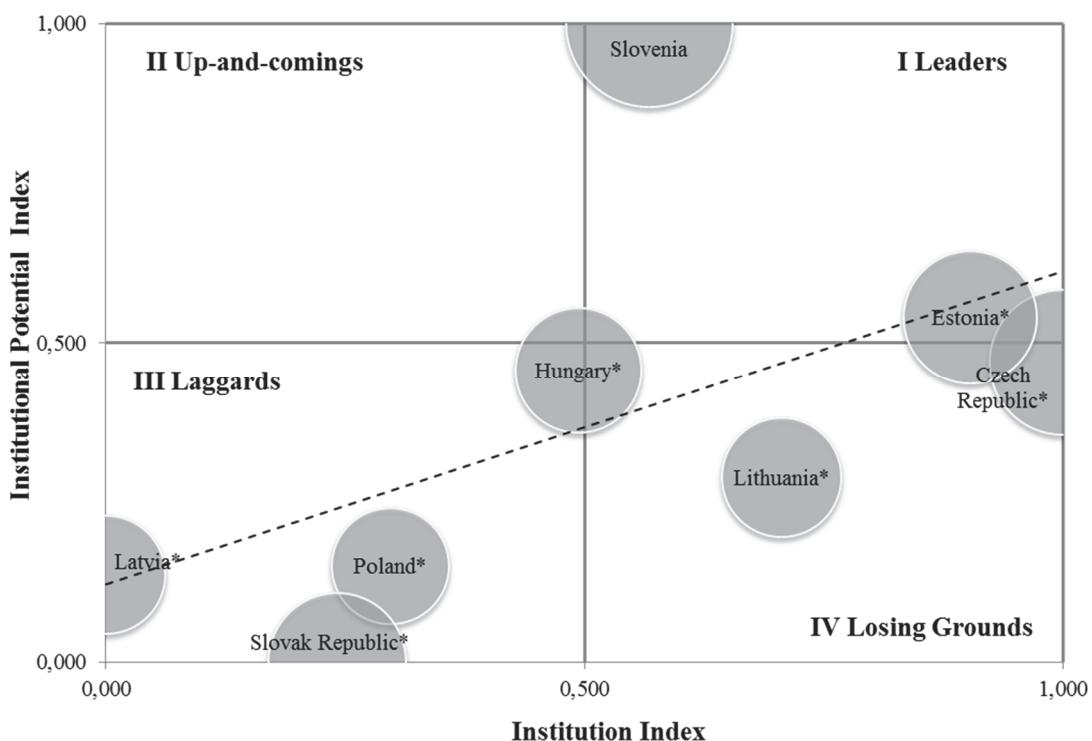
Such an evaluation will help identify those areas in which the largest differences can be seen by comparing less developed countries with more developed countries in the region. Such a gap analysis will allow the identification of underdeveloped institutions and their improvement potential, as well as highlight the exemplary countries for every indicator so that other countries could move towards the benchmark.

The Leaders (quadrant I) are Slovenia and Estonia. Slovenia has a higher than average level of institutional environment and the highest institutional potential. While Estonia has a high level of institutions, it has a rather average opportunity to improve them. Countries in this quadrant need to continue improving their institutions in order to increase their competitiveness in comparison with other countries on European and the global scale.

The Laggards (quadrant III) are Latvia, Poland, Slovakia, and Hungary. The situation of these countries is critical because they have a low level of institutions as well as low institutional improvement potential, except Hungary, which is situated close to the intersection point of the matrix, and therefore has average indicators. These countries need significant improvements in their public policies to approach the Leaders, and, in a more distant future, the average level of the European countries.

Lithuania and the Czech Republic are Losing Grounds (quadrant IV). The Czech Republic has a very high evaluation of its institutions but a mediocre evaluation of the potential for their improvement, whereas Lithuania has a higher than average quality of institutions, the potential for their improvement is lower than average. These countries

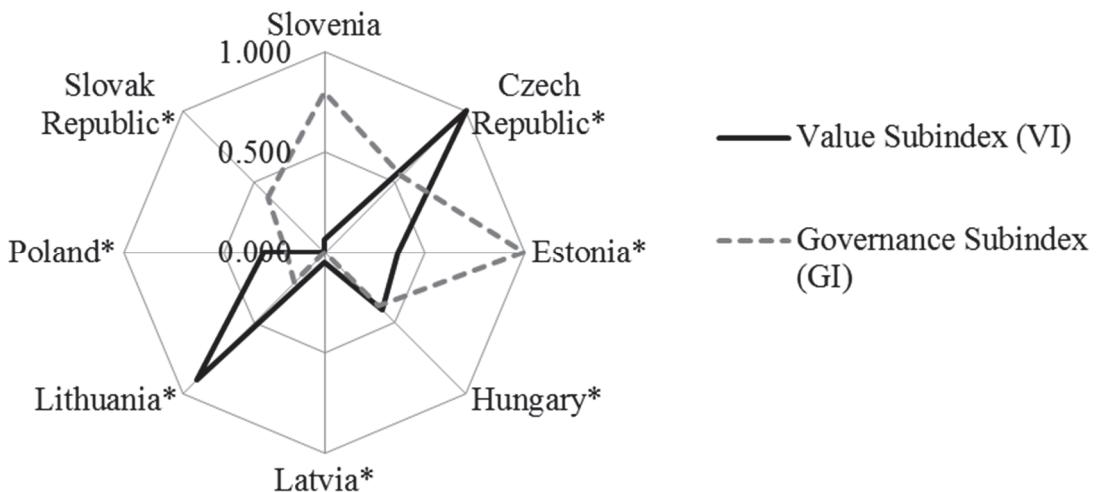
need further improvement of their institutions in order not to substantially fall behind the Leaders group and to move closer to the average level of the European countries (see Fig. 3.3.).



Notes: \* countries in the transition stage to an innovation-driven economy;  
the size of the bubble illustrates the volume of the GDP per capita.

Fig. 3.3. The institution and institutional potential evaluation of Eastern and Central European countries by using the Institution and Institutional Potential Analysis Matrix [by the author].

The analysis of the subindexes of the Institution Index, the Value Subindex and Governance Subindex, reveals that the Czech Republic has the highest quality of values, followed by Lithuania. Hungary, Estonia and Poland have average ratings, whereas Latvia, Slovakia and Slovenia are lagging behind. According to the governance indicators, the leader is Estonia, followed by Slovenia and the Czech Republic. Slovakia and Hungary have an average governance level, while Poland, Lithuania and Latvia are again lagging behind (see Fig. 3.4.).

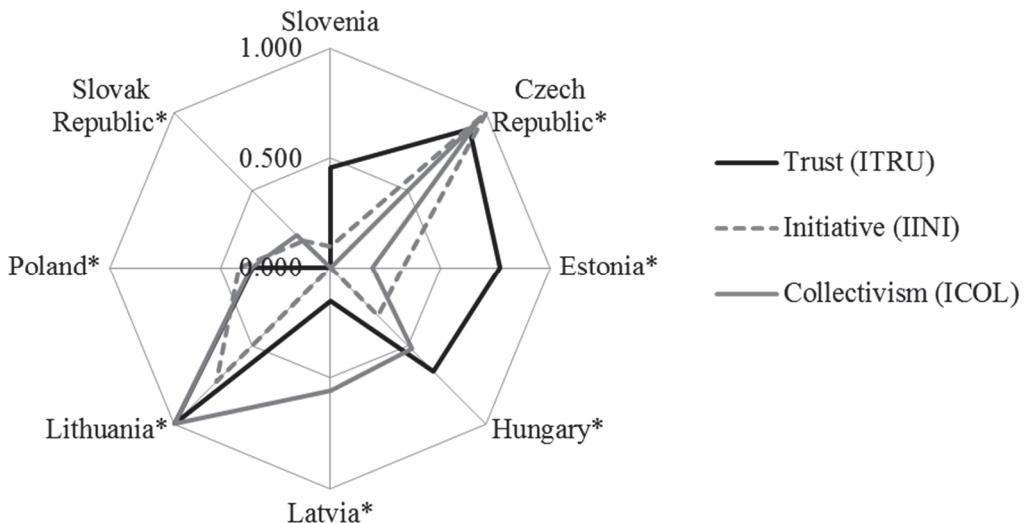


Note: \* countries in the transition stage to an innovation-driven economy.

Fig. 3.4. Evaluation of the Value and Governance Subindexes for Eastern and Central European countries [by the author].

The examination of the indicators forming the Value Subindex (see Fig. 3.5.), which show the level of such values as trust, initiative and post-materialism, indicates that:

- the Czech Republic's high score in the Value Subindex is caused by a high level in all three indicators – trust, initiative and collectivism. Lithuania has a high level of trust and collectivism; however, the level of initiative is average;
- Hungary has a mediocre level of trust, collectivism, as well as initiative. Poland has an average level of initiative and collectivism, but a low level of trust. However, Estonia has a relatively high level of trust but low level of initiative and collectivism. This is why the average level of the Value Subindex for these countries is mediocre as well;
- Slovenia has an average level of trust, while Latvia has an average level of collectivism. However, the average level of the Value Subindex for these countries as well as for Slovakia is low.

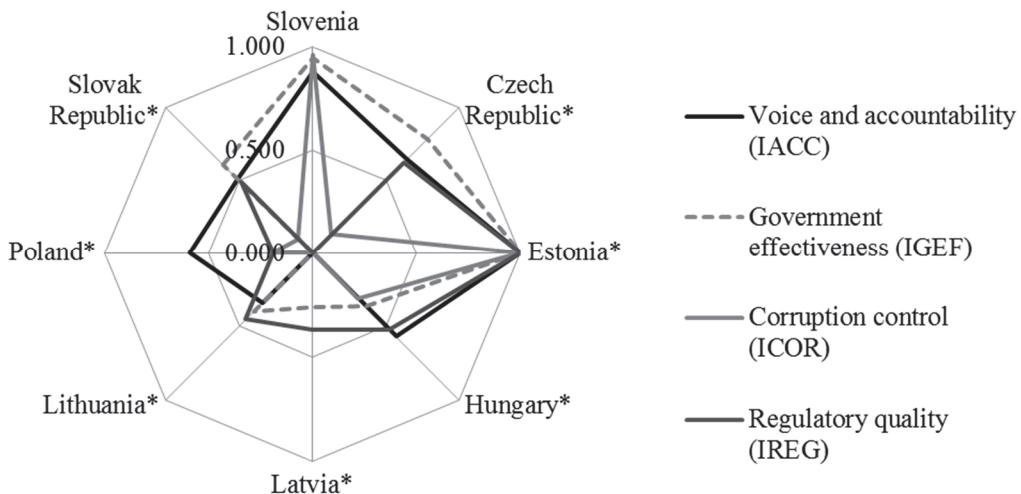


Note: \* countries in the transition stage to an innovation-driven economy.

Fig. 3.5. Evaluation of the indicators forming the Value Subindex for Eastern and Central European countries [by the author].

The examination of the indicators forming the Governance Subindex (see Fig. 3.6.), which characterize the level of voice and accountability, government effectiveness, corruption control and regulatory quality, shows that:

- the high score of governance in Estonia is caused by a high level of all three governance indicators. Despite the high values in other indicators, Slovenia has a low level of regulatory quality, while the Czech Republic has a very low level of corruption control;
- the average score of Slovakia is due to the mediocre level of government effectiveness, regulatory quality, and voice and accountability. Moreover, the corruption control level for this country is very low. Hungary has average indicators in all categories;
- the low scores for Latvia, Lithuania and Poland are determined by a low level in all categories, especially a low level of corruption control and voice and accountability indicator in Latvia, a low corruption control indicator in Lithuania, and a low government effectiveness indicator in Poland.

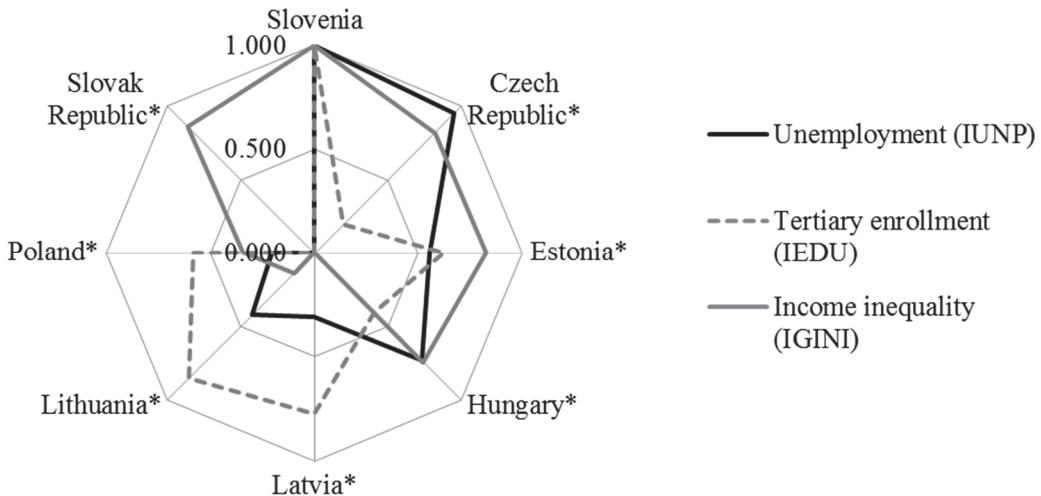


Note: \* countries in the transition stage to an innovation-driven economy.

Fig. 3.6. Evaluation of the indicators forming the Governance Subindex for Eastern and Central European countries [by the author].

The examination of the indicators forming the Institutional Potential Index (see Fig. 3.7.), which include the level of tertiary enrolment, the unemployment level and the level of income inequality, shows that:

- Slovenia's high score is caused by having the highest level in all three categories – low unemployment and income inequality as well as a high proportion of tertiary enrolment;
- Estonia has a rather high level of income inequality, while the level of all the other indicators is average. All indicators for Hungary are average, especially the proportion of students. Lithuania has a high proportion of students; however, income inequality is high. The average score of the Czech Republic is caused by a low proportion of students, in contrast with the low unemployment level and low income inequality. The overall score for these countries is mediocre;
- Slovakia's low score is caused by a low proportion of students and high unemployment, although income inequality in this country is low. Poland's low score is due to high unemployment and income inequality; however, the proportion of university students is mediocre. Latvia's low score is caused by a high income inequality and rather high unemployment. At the same time, the proportion of students in Latvia is high, which positively influences the score of the Institutional Potential Index.



Note: \* countries in the transition stage to an innovation-driven economy.

Fig. 3.7. Evaluation of indicators forming the Institutional Potential Index for Eastern and Central European countries [by the author].

The present Thesis provides detailed information about each country, indicating the facilitating, neutral and impeding factors for forming the institutions that are beneficial for socio-economic development, which allows distinguishing the differences in the countries as well as giving specific recommendations for each country.

Latvia's socio-economic development is impeded by the lack of growth-friendly values such as initiative and trust. The level of these values in the society is low, and this hinders the increase in income and life satisfaction. Also, governance quality, in comparison with other selected countries in the group, is low, with the exception of regulatory quality, which is average. This also negatively influences the potential to raise income and life satisfaction. Although there is a high tertiary enrolment in Latvia, impeding factors have a much stronger effect, as it is seen from the low institution score. Regarding the institutional improvement potential, high income inequality and a relatively high unemployment level are critical. High income inequality directly influences the trust in the society, which has an impact on the raising of the economic development level. In turn, a high level of unemployment reduces the level of initiative, which is already too low in Latvia, and does not facilitate the increase of subjective prosperity in the country (see Table 3.1.).

Table 3.1.  
Facilitating and impeding factors for the development  
of institutions in Latvia [by the author]

Topic	Facilitating factor	Neutral factor	Impeding factor
Institutions (values)		Collectivism (average)	Initiative (low) Trust (low)
Institutions (governance)		Regulatory quality (average)	Voice and accountability (low) Government effectiveness (low) Corruption control (low)
Institutional Potential	Tertiary enrolment (high)		Income inequality (high) Unemployment level (high)

Taking into account the evaluation of institutions and their improvement potential, it is possible to construct a framework in which countries could transfer the experiences in strengthening the institutions that are favourable for the socio-economic development:

- among Baltic States, Lithuania and Latvia could adopt Estonia's experience in forming the governance institutions because Estonia has the highest governance level among the Baltic States. Latvia and Estonia could also assess Lithuania's experience in developing development-friendly values institutions because Lithuania has the highest score in values among the Baltic States. Latvia and Lithuania have a common challenge – the reduction of income inequality, for which they should become familiar with the experience of Estonia as well as of other Central European countries (for instance, Slovenia, the Czech Republic, and Slovakia);
- among other countries analysed, Poland, Hungary and Slovakia should take into account Slovenia's experience in forming development-friendly governance institutions, and the experience of the Czech Republic in forming development-friendly value institutions. Also, Poland could use the experience of the Czech Republic, Slovenia and Hungary in reducing the unemployment and income inequality, while Slovakia could benefit from the experience of the abovementioned countries in reducing the unemployment. Slovenia's

experience in raising the tertiary enrolment would be helpful for all other countries because Slovenia has the highest score in this indicator.

The evolution of institutions is a long-term process and it is affected by the cultural and historical context. However, taking into consideration the similar experiences of these countries – reorganizing their economies from a planned economy to a market economy, as well as being located in the same geopolitical region, an in-depth research would be helpful and could bring forth specific proposals for preventing the weaknesses mentioned in the analysis and further reinforcing the strengths.

### **3.4 Opportunities for the Public Sector Policy Improvement in Latvia**

The findings of the research suggest that public policy has an impact on the development of a country's institutional environment. In order to create public policies to improve the institutional environment, the advantages and disadvantages of the country's institutional environment have to be identified. Special attention should be paid to raising the level of trust and initiative in Latvian society. Trust promotes a more efficient use of available resources in the country as it facilitates sharing and exchanging the resources, which in the conditions of a lower level of trust is limited. In addition, a higher level of trust provides faster, cheaper, more extensive and higher-quality sharing of information and knowledge. Finally, in the context of subjective well-being, a higher level of trust lowers anxiety and promotes integration into society and the individual's awareness of being a part of a society.

Also a higher level of initiative promotes economic activity, as individuals are more likely to start a business, more actively engage in transactions, develop new products, and carry out other economic activities. This institution should also be taken into account in the context of subjective well-being, as individuals with a higher level of self-initiative more actively use opportunities to improve both their own condition and that of society, which is reflected in a higher assessment of the quality of life.

In the case of Latvia, public policy should focus more on decreasing the income inequality. The analysis carried out within this Thesis confirms that the reduction of inequality affects the rise in the level of trust in the society, which is an essential problem of the institutional environment in Latvia. A low level of trust is closely connected with high income inequality because, in such circumstances, individuals

from different social groups are not aware of themselves as members of a united society, which is why they act in the interests of particular groups and not all of the society. With increasing the level of trust, positive changes in the socio-economic development would follow by increasing the people's income.

Also, reducing the unemployment is vital to facilitate the growth of initiative in Latvia, therefore indirectly increasing the citizens' satisfaction with life. A high level of employment forms an inclusive, active community where its members maintain and improve professional and social skills. By contrast, low economic activity creates social and economic isolation of specific groups of society, reducing the ability of these individuals to return to the labour market and fully participate in the society in the long run.

Considering the previously mentioned problems in Latvia's institutional environment, research needs to be continued about the reasons for such high income inequality, and solutions should be proposed based on the experience in other countries and, at the same time, taking into account local conditions in Latvia. Policies used until now (education policy, tax policy, regional policy, social support policy, etc.) and the existing support instruments need to be improved and new ones created. Moreover, in developing the public policy, it should be taken into account that income inequality must be viewed not only in the context of social justice but also in connection with economic development policies – lower inequality increases the social capital, which, in turn, is necessary for developing the entrepreneurship, thereby increasing the income level.

## **CONCLUSIONS AND PROPOSALS**

In the process of writing the Doctoral Thesis, the following **conclusions** were reached.

1. Institutions are socially-approved behaviour models that restrict the rationality of the behaviour of an individual. They are formed in the long term in social, political and cultural processes, and are transmitted between generations with the help of cultural and historical experience. Formal institutions include a regulatory framework – the state constitution, legal acts, and other regulations that are formed mainly in political processes. In turn, informal institutions include the views

prevailing in the society, the values and norms of behaviour that are formed mainly in social and cultural processes.

2. Institutions can enable as well as constrain the socio-economic development, affecting the use of physical, natural and human capital available to the society:
  - 2.1. countries with institutions more beneficial to socio-economic development have a higher development level; they fully use their physical, natural and human capital. Public policy in these countries supports and facilitates the development of such institutions that are beneficial for socio-economic development;
  - 2.2. countries where institutions are less beneficial for socio-economic development stagnate, although they have the necessary resources for development, because due to institutional reasons these resources are not fully utilized. In such countries, public policy does not promote institutional change to form institutions that are beneficial for socio-economic development.
3. A country's development needs to be viewed as an interconnected process, where not only material resources that can be objectively assessed (human resources, infrastructure, etc.) but also non-material, subjectively assessed phenomena like institutions matter, because the patterns of the behaviour of people are reflected in the economic, political and value institutions and determine how effectively the resources available to the public are used.
4. Economic, political and value institutions existing in a country influence the country's level of socio-economic development, taking also into account other factors facilitating the growth, including economic openness and international trade as a percentage of the GDP, as well as the level of education and investment:
  - 4.1 governance institutions (described by such indicators as the rule of law, regulatory quality, government effectiveness, voice and accountability, corruption control and political stability) and trust positively influence the objective well-being of citizens characterized by the GDP per capita;
  - 4.2 initiative positively influences the people's subjective well-being characterized by the satisfaction with life.
5. Public sector policy plays an important role in the development of the institutional environment, especially regarding the governance quality, and trust and initiative, which have a significant role in promoting the economic activity:

- 5.1. countries with a higher proportion of people with higher education have a higher quality of governance;
  - 5.2. countries with lower inequality have a higher level of trust;
  - 5.3. countries with lower unemployment have a higher level of initiative.
6. In order to perform the comparison of institutions and their improvement potential among countries, a methodology for the analysis of institutions and their development potential was created, and an Institution Index (including the Value Subindex and Governance Subindex) and Institutional Potential Index were created and calculated. For a detailed analysis of institutions and their improvement potential, the forming indicators of these indexes also need to be examined – the trust indicator, initiative indicator, post-materialism indicator and collectivism indicator (which comprise the Value Subindex), the voice and accountability indicator, government effectiveness indicator, corruption control indicator and regulatory quality indicator (which form the Governance Subindex), and the unemployment indicator, income inequality indicator and tertiary enrolment indicator (which form the Institutional Potential Index).
7. The leaders in the field of institutions and institutional potential are the Nordic countries (Denmark, Norway, Finland, Iceland), several European countries (Netherlands, Austria), as well as New Zealand and Australia. At the same time, many new European Union member states (Slovakia, Poland, Latvia, and Lithuania) together with Southern European countries (Spain, Portugal, and Malta) have a low quality of institutions as well as low institutional improvement potential. These conclusions verify that social and cultural factors are a significant impeding factor for economic convergence among the world's developed countries, as well as in particular geopolitical regions, such as the European Union and the Baltic Sea region.
8. Innovation-driven economies, a group of countries including Latvia, should pay special attention to strengthening the institutions promoting the socio-economic development (trust, initiative, participation in governance processes) by actively using the public policy to lower the unemployment and inequality, as well as to promote education with the aim to involve as large part of society as possible in the socio-economic activities.
9. Although, in general, the quality of institutions is higher in developed countries, differences in the indicators forming the Institutional Potential Index confirm that

less developed countries can also make significant efforts in improving the institutions. In the group of Eastern and Central European countries, the Czech Republic, Slovenia and Hungary show good results in unemployment reduction. Slovenia, the Czech Republic, Slovakia, Estonia and Hungary ensure high income equality; what is more, Slovenia has the lowest Gini coefficient in the whole of Europe. Also, Slovenia, Latvia and Lithuania show good results regarding the provision for high tertiary enrolment. Each of these countries needs to assess its policy and search for solutions in the fields where their public policy does not promote the evolution of institutions beneficial to socio-economic development.

10. Latvia, in terms of institutions and their improvement potential, significantly lags behind the rest of Eastern and Central European countries in the fields of corruption control, voice and accountability, initiative and trust as well as the income inequality. Latvia earns a high score regarding the tertiary enrolment.
11. The hierarchically highest policy documents, the Sustainable Development Strategy for Latvia until 2030 and the National Development Plan for 2014–2020, partially put into practice the methodology proposed in this Doctoral Thesis for the evaluation of institutions and their improvement potential, by including the monitoring indicators that illustrate trust, participation in governance processes, government effectiveness and corruption control, tertiary enrolment, the level of employment and unemployment as well as the income inequality.
12. There are positive achievements in reaching the target values for the indicators of the perception of corruption and the perceived performance of government effectiveness determined in the Sustainable Development Strategy for Latvia until 2030 and the National Development Plan for 2014–2020. However, little progress has been made in reaching the target value for the indicators illustrating the income inequality.
13. In Latvia, changes in public policy should primarily aim at lowering the income inequality in order to promote the growth of trust in the society, which would be followed by a positive change also in the country's socio-economic development by increasing the income. In turn, lowering the level of unemployment is essential in order to promote the growth of initiative, thus indirectly raising the people's satisfaction with life.

Based on the results of the research of the present Doctoral Thesis, the author of the Thesis puts forward the following **proposals**.

*For research institutions, international organizations (the United Nations, the World Bank, the International Monetary Fund, etc.), the European Commission*

1. Questions regarding the institutional environment should be integrated when carrying out studies about a country's economic development. The objective core indicators of a country's socio-economic development should be supplemented with the institutional indicators characterizing the society, as the analysis carried out in the Doctoral Thesis proves that the institutional environment is a significant prerequisite of socio-economic development and the countries with institutions beneficial to socio-economic development reach a higher level of development.
2. Use the methodology for the analysis of institutions and institutional potential developed by the author, including the Institution Index (comprising the Value Subindex and Governance Subindex) and the Institutional Potential Index, for transnational comparison in order to evaluate the country's institutions in comparison with other countries, as well as to assess the options for an institution-driven socio-economic development in certain countries or geopolitical regions.
3. In reports on the business environment, next to the most commonly used institutional indicators such as the level of corruption, government effectiveness and the rule of law, assessment indicators of values, especially trust and initiative, should be included because these institutions significantly influence the business development.
4. Apply the results of the evaluation of institutions and their improvement potential in global development policy and the regional policy of the European Union, promoting the implementation of public policies which facilitate the development of institutions beneficial for socio-economic development.
5. The causal relationship between institutions and socio-economic processes should be further analysed by providing evidence-based proposals for promoting a country's socio-economic development through the means of institutions. Researchers should also assess the impact of public policy on the development of institutions and give proposals for implementing the policies that promote the creation of institutions beneficial for socio-economic development.

*For the Cross-Sector Coordination Centre, ministries, planning regions, municipalities*

6. Public policy makers should pursue a complex approach, integrating goals aimed at improving not only objective and subjective indicators of socio-economic development (income level, life expectancy, satisfaction with life, etc.) but also institutional indicators in the country's policy planning system. An indicator characterizing the initiative should be included in the hierarchically highest policy documents.
7. Use the methodology for the analysis of institutions and institutional potential, including the Institution Index (comprising the Value Subindex and Governance Subindex) and Institutional Potential Index, created by the author, in order to determine the institutional quality in Latvia in comparison with other countries, as well as to evaluate the institution-driven socio-economic development opportunities in Latvia.
8. Based on the information gained from the evaluation of institutions and their improvement potential, carry out an in-depth analysis of existing institutions in Latvia, analysing causal links between institutions, socio-economic processes and public policy, and putting forward evidence-based proposals for implementing the policies that promote the creation of more socio-economic development-friendly institutions.
9. Integrate in the national socio-economic development evaluations and policy documents the aims and results as well as concrete actions for creating more socio-economic development-friendly institutions.
10. Carry out integrated cross-sectoral policy planning:
  - 10.1 by determining the strategic aims for the country's development and making decisions about the implementation of policies. The country's socio-economic development should be seen as an interaction between economic, social and political processes, realizing that the improvements in one field will create preconditions for the development in other fields;
  - 10.2 policy coordination should be promoted in particular policy areas that are especially important for the development of the country and where a closer coordination of sectoral policies is necessary;
  - 10.3 support for social capital and informal contact making between actors involved in policy planning should be provided, as well as trust and cooperation for reaching shared policy objectives should be facilitated.

*For the Cross-Sector Coordination Centre, Ministry of Finance, Ministry of Welfare*

11. Research about the reasons for high income inequality in Latvia should be conducted and solutions proposed based on foreign experience, at the same time taking into account local conditions in Latvia. The effectiveness of the policy for decreasing the income inequality should be evaluated to improve the current policy instruments and create new ones.
12. The income inequality in Latvia should be decreased in order to promote trust and initiative in the society, which would be followed by positive changes also in the country's socio-economic development, increasing both personal income and satisfaction with life.

*For the Cross-Sector Coordination Centre, Ministry of Economics, Latvian research institutions*

13. In order to provide opportunities for research on a regular basis using the Institution Index (comprising the Value Subindex and Governance Subindex) and the Institutional Potential Index, statistical data needs to be updated. Latvia should be included in the European Social Survey and World Values Survey among the regularly surveyed countries by the provision of state budget funding.

*For Latvian research institutions and non-governmental institutions*

14. Explain to society, researchers and practitioners the significance of the institutions in the socio-economic development. Encourage the inclusion of indicators illustrating the institutions in studies, reports and policy documents, as well as evaluate the progress towards achieving these indicators on a regular basis.

*For higher education institutions*

15. The results of the Doctoral Thesis should be integrated in higher education courses. The theoretical basis concerning institutions and their impact on socio-economic development could be included in the study course "International Competition" by considering institutions as one of the factors of competitiveness. Moreover, the methodology for evaluating the institutions and institutional improvement potential could be included in the subject "Regional Planning and Forecasting" for the comparison of the regions in Europe and the world.

## **LITERATŪRAS UN AVOTU SARAKSTS / LITERATURE AND SOURCES**

1. Acemoglu D., Johnson S., Robinson J. A. Institutions as a Fundamental Cause of Long Run Growth // *The Handbook of Economic Growth*. 2005, Vol. 1, pp. 385–472.
2. Acemoglu D., Robinson J.A. Economic Backwardness in Political Perspective // *American Political Science Review*, – 2006, Vol. 100, pp. 115–131.
3. Blokker P. Post-Communist Modernisation, Transition Studies, and Diversity in Europe // *European Journal of Social Theory*, 2005, Vol. 8(4), pp. 503–525.
4. Broadberry S.N., Sayantan G. Technology, Organisation and Productivity Performance in Services: Lessons from Britain and the United States since 1870 // *Structural Change and Economic Dynamics*, – 2005, Vol. 1, pp. 446–447.
5. Coase, R. The New Institutional Economics // *Journal of Institutional and Theoretical Economics*, 1984, Vol. 140, pp. 229–237.
6. Djakov S., Glaeser E., Porta R.L., Lopez-de-Silanes F., Shleifer A. The New Comparative Economics // *Journal of Comparative Economics*, 2003, Vol. 31, pp. 595–619.
7. Feldman M., Zoller T.D. Dealmakers in Place: Social Capital Connections in Regional Entrepreneurial Economies // *Regional Studies*, 2012, Vol. 46(1), pp. 23–37.
8. Glaeser E.L., La Porta R., Lopez-de-Silanes F., Shleifer A. Do Institutions Cause Growth? // *Journal of Economic Growth*, 2004, Vol. 9, pp. 271–303.
9. Greif A. Historical and Comparative Institutional Analysis // *The American Economic Review*, 1998, Vol. 88(2), pp. 80–84.
10. Greif A. The Fundamental Problem of Exchange: A Research Agenda in Historical Institutional Analysis // *European Review of Economic History*, 2000, Vol. 4, pp. 251–284.
11. Hall R.E., Jones C.I. Why do some Countries Produce so much more Output per Worker than Others? // *The Quarterly Journal of Economics*, 1999, Vol. 114, No. 1, pp. 83–116.
12. Helliwell J.F. Life Satisfaction and Quality of Development // *National Bureau of Economic Research Working Papers*, 2008, No. 14507, 32 p.
13. Hodgson G.M. Reclaiming Habit for Institutional Economics // *Journal of Economic Psychology*, 2004, Vol. 25(5), pp. 651–660.

14. Horwitz S., Boettke P.J. The Limits of Economic Expertise: Prophets, Engineers, and the State in the History of Development Economics // *History of Political Economy*, 2005, Vol. 37, pp. 10–39.
15. Inglehart R., Welzel C. The WVS Cultural Map of the World.  
[http://www.worldvaluessurvey.org/wvs/articles/folder\\_published/article\\_base\\_54](http://www.worldvaluessurvey.org/wvs/articles/folder_published/article_base_54)
16. International Monetary Fund. World Economic Outlook // *Growth and Institutions*, – 2003, April, 2003, – pp. 95–128.
17. Krilovs L. Ekonomiskās domas retrospekcija. Zinātniska monogrāfija. Rīga: RTU izdevniecība, 2014, 220 lpp.
18. Malecki E.J. Regional Social Capital: Why it Matters // *Regional Studies*, 2012, Vol. 46(8), pp. 1023–1039.
19. Malova D., Haughton T. Making Institutions in Central and Eastern Europe, and the Impact of Europe // *West European Politics*, 2002, Vol. 24 (2), – pp. 101–120.
20. Michie B.H. Reevaluating Economic Rationality: Individuals, Information and Institutions // *Anthropology and Institutional Economics*. Lanham, MD: University Press Of America, 1994, pp. 391–418.
21. Moller J., Skaaning S.-E. Post-communist regime types: Hierarchies across attributes and space // *Communist and Post-Communist Studies*, 2010, Vol. 43, pp. 51–71.
22. Murrell P. Comment on “The Institutions and Governance of Economic Development and Reform”, by Williamson // *Proceedings of the World Bank Annual Conference on Development Economics*, 1994–1995, pp. 201–205.
23. North D.C. Economic Performance through Time // *The American Economic Review*, 1994, Vol. 84, No. 3, pp. 359–368.
24. North D.C. Institutions, Institutional Change, and Economic Performance. Cambridge, US: Cambridge University Press, 1990, 159 p.
25. Putnam R.D. Comment on “The Institutions and Governance of Economic Development and Reform”, by Williamson // *Proceedings of the World Bank Annual Conference on Development Economics*, 1994–1995, pp. 198–200.
26. Rodrik D., Subramanian A., Trebbi F. Institutions Rule: The Primacy of Institutions over Geography and Integration in Economic Development // *Journal of Economic Growth*, – 2004, Vol. 9, pp. 131–165.
27. Žver M., Živko T., Bobek V. Is There a Gap in Economic Culture Between EU Countries and the Transition Economies // *Managing Global Transitions*, 2004, Vol. 2(1), pp. 31–40.